

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

САМОЙЛЕНКО ІННА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 330.34.01(477):005.5:620.9 (043.3)

08.00.03 – економіка
та управління національним господарством

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ЕКОНОМІКИ**

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Запоріжжя – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Класичному приватному університеті.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор,
ЖИХОР Олена Борисівна,
Харківський національний аерокосмічний
університет імені М. Є. Жуковського «ХАІ»,
завідувач кафедри економічної теорії

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
ВЕРХОГЛЯДОВА Наталя Ігорівна,
ДВНЗ «Придніпровська державна академія
будівництва та архітектури», м. Дніпро,
проректор з науково-педагогічної
та навчальної роботи.
доктор економічних наук, професор
МАМОНТОВА Наталія Анатоліївна,
Національний університет «Острозька
академія»,
завідувач кафедри фінансів, обліку і аудиту
доктор економічних наук, доцент
ШКРАБАК Ірина Володимирівна,
ДВНЗ «Донбаська державна машинобудівна
академія», м. Краматорськ,
професор кафедри менеджменту.

Захист відбудеться «28» грудня 2018 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 17.127.01 у Класичному приватному університеті за адресою: м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 121.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Класичного приватного університету за адресою: 69902, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б.

Автореферат розісланий «27» листопада 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. І. Трохимець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Задекларована пріоритетність України на подальшу інтеграцію у світове співтовариство, спрямованість на децентралізацію управління зумовлює потребу у формуванні інноваційної моделі розвитку, установити яку дають змогу структурні перетворення економіки країни та її регіонів, інноваційні зрушення у виробничій і соціальній сферах, супроводжувані підвищенням енергоефективності функціонування національної економіки в різних сферах господарювання. На сьогодні у світі не існує універсальної моделі енергоефективного розвитку. Кожна держава має власне бачення енергоефективного розвитку національної економіки, що визначає сутність і специфіку як самої моделі енергоефективності, так і механізмів, застосовуваних для її забезпечення. Указані відмінності впливають із набутого країнами досвіду у сфері державного регулювання соціально-економічних процесів, зі стану та перспектив розвитку національної економіки, зважаючи на тенденції глобального та регіонального ринків енергетичних ресурсів і завдання національної безпеки.

Становлення найпрогресивнішої енергоефективної моделі передбачає структурні перетворення національної економіки на різних рівнях управління (національний, регіональний, міський і рівень суб'єктів господарювання); потребує адаптування національної економіки до ринкових цін на енергоносії; зумовлює системне вдосконалення процесів управління в енергетичній сфері на всіх щаблях територіально-галузевої ієрархії; вимагає підвищення рівня енергетичної незалежності України та формування нової парадигми державної енергоефективної політики, що ґрунтується на принципах емерджентності, транспарентності, екологічності, суверенітету та соціальної відповідальності.

Різним аспектам функціонування енергетичних ринків, удосконалення механізмів державного та регіонального управління й адміністрування у сфері енергоефективності та енергозбереження присвячено велику кількість фахових робіт, зокрема В. Баранник, В. Вербинського, Н. Верхоглядової, О. Гальцової, В. Дятлової, О. Жихор, О. Комеліної, О. Лапко, Н. Мамонтової, С. Масліченко, О. Суходолі, О. Покатаєвої, О. Трохимець, І. Шкрабак, А. Шевцова, М. Земляного та інших. Аналіз енергоефективності паливно-енергетичного комплексу України відбито в працях М. Мітрахович, І. Герасимчук, Т. Хан, А. Праховника. Соціально-економічні засади енергоефективності національної економіки розробляли А. Данілкова, В. Микитенко, В. Перебийніс. Законодавче поле енергетичних стосунків у різні часи вивчали Н. Мица та О. Новосельцева. Особливості сучасної системи енергетичного менеджменту в контексті світового досвіду описували С. Денисюк, Є. Іншеков, О. Кириленко, Є. Нікітін, Б. Стогній, М. Тарновський, А. Чернявський. Незважаючи на наявність широкого спектра різноспрямованих досліджень, окремі напрями вказаної сфери потребують пильної уваги з боку науковців. Ідеться з-поміж іншого про теоретичні, методологічні й прикладні аспекти управління енергоефективністю національної економіки в контексті формування енергоефективної моделі розвитку країни.

У комплексі перспективним видається аналіз стану енергетичної системи країни, належне інвестиційне забезпечення енергоефективних заходів із огляду на специфіку енергоспоживання в різних галузях національної економіки та в домогосподарствах, використання інструментів енергетичного менеджменту та державної політики в цій сфері. Актуальність і важливість цих питань для енергоефективного розвитку національної економіки обумовили вибір теми дисертації, визначили мету й основні завдання роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Основні теоретико-методологічні положення, висновки та рекомендації в аспекті формування енергоефективної моделі розвитку національної економіки доведені до рівня конкретних прикладних рекомендацій і пропозицій, передбачають комплексну узгодженість усіх її елементів, кореспондуються із цілями сталого розвитку й виступають базисом подальшої інтеграції у світовий економічний та енергетичний простір.

Одержані результати дослідження відображені в науково-дослідній темі Класичного приватного університету «Розвиток національної економіки в контексті сучасної економічної теорії» (державний реєстраційний номер 0116U000798), де автором запропоновано упровадження політики захисту споживачів через створення й роботу Ради споживачів із розробленням «дорожньої карти» її діяльності, чіткого визначення вразливих груп споживачів (що дає змогу посилити адресність системи соціальної допомоги, спрямувавши її до тих домогосподарств, які її найбільше потребують); науково-дослідною держбюджетною темою Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова «Регулювання соціально-економічного розвитку міського комплексу: теорія, методологія, практика» (державний реєстраційний номер 0113U000575, 2013–2015 рр.), у межах якої автором сформовано пропозиції щодо побудови структурних змін в енергетичному секторі міської господарської системи шляхом сталого енергетичного розвитку міста та ефективного господарювання й раціонального використання енергоресурсів; науково-дослідною держбюджетною темою «Сталий розвиток в умовах глобальних викликів: методологія та практика» (державний реєстраційний № 0116U003589, 2016–2018 рр.), у межах якої автором запропоновано оновити соціально-економічну систему на підставі забезпечення принципу емерджентності шляхом розвитку енергосервісного бізнесу; розвинуто підходи до соціальної реструктуризації та модернізації менеджменту підприємств національної електроенергетики на засадах соціально-відповідального маркетингу.

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційної роботи полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад, організаційно-економічних механізмів й розробленні прикладних рекомендацій щодо формування енергоефективної моделі розвитку національної економіки країни в контексті подальшої інтеграції у світове співтовариство та сталого розвитку країни.

Реалізація поставленої мети зумовила розв'язання таких *завдань*:

– обґрунтувати методологічні засади формування енергоефективної моделі економіки країни в умовах глобалізації економічного розвитку;

- поглибити трактування базових дефініцій термінологічного апарату управління енергоефективністю;
- визначити шляхи впровадження стимулювального регулювання в енергетичному секторі країни;
- обґрунтувати напрями застосування регуляторного порівняльного аналізу у сфері енергетичної інфраструктури країни;
- виокремити соціальні аспекти розвитку енергетичної сфери країни й на цій підставі розвинути підходи до визначення категорії «вразливий споживач» за стандартами та нормами європейського законодавства;
- обґрунтувати методологічні основи розвитку енергетичної інфраструктури країни на засадах соціально-корпоративної відповідальності;
- розробити індикатори оцінювання узагальненого показника якості енергетичних послуг;
- запропонувати дієвий інструментарій управління інноваційно-інвестиційною діяльністю у сфері енергетичної інфраструктури країни;
- удосконалити інноваційно-технологічну доктрину енергоефективного розвитку електроенергетичної галузі країни;
- запропонувати методологічні підходи до оцінювання стану енергоменеджменту та його результативності на засадах бенчмаркінгу енергоефективності;
- визначити й оцінити роль енергосервісної діяльності у формуванні енергоефективної моделі розвитку національної економіки і на цій підставі побудувати методологічну базу за методами вимірювання та верифікації енергетичної ефективності;
- запропонувати оптимальний методичний підхід до оцінювання ефективності проектів із енергоощадження та підвищення енергетичної ефективності;
- виявити пріоритетні напрями забезпечення політики енергозбереження та енергоефективності в державному секторі економіки;
- розробити концептуальні засади та перспективні моделі управління енергоефективним розвитком комунальних підприємств та підприємств державної форми власності в межах державно-приватного партнерства.

Об'єктом дослідження є процес формування енергоефективної моделі розвитку національної економіки.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади та практичні аспекти формування й управління енергоефективним розвитком національної економіки в умовах інтеграційних тенденцій.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації стали положення сучасної економічної теорії державного регулювання національної економіки в умовах інтеграційних процесів, наукові надбання українських і закордонних учених у сфері енергоефективності, а також законодавчі та нормативні акти України, директиви ЄС Європейського парламенту та Ради з питань енергоефективності та формування енергоефективної моделі розвитку національної економіки країни.

Під час реалізації завдань дисертаційної роботи використовувались такі методи: *метод пізнання, поєднання загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, аналізу й синтезу, історичного і логічного, індукції та дедукції* (для розмежування й уточнення соціально-економічної сутності дефініцій «енергоефективність», «енергоощадність», «управління енергоефективністю» (підрозділ 1.1), «вразливий споживач» (підрозділ 2.2) «корпоративна соціальна відповідальність» (підрозділ 2.3)); *економіко-статистичних порівнянь* (для аналізу сучасного стану енергетичної сфери країни, доходів і витрат домогосподарств України (підрозділ 2.1)); *аналіз рядів динаміки, кількісних порівнянь і візуально-графічний метод* (для компаративного дослідження рівня тарифів на електроенергію для домогосподарств у країнах Європи та СНД (підрозділ 2.2)); *вибіркового обстеження добробуту мешканців країни; системно-структурний аналіз* (під час розкриття принципів та інструментарію державного регулювання, тарифного регулювання та регуляторного порівняльного аналізу (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2); під час розкриття суб'єктного складу та інструментарію державно-приватного партнерства, принципів та інструментарію енергосервісної діяльності (підрозділи 4.1, 5.1, 5.2, 5.3)); *метод мікро-моделювання* (для логіко-економічного обґрунтування розрахункових формул оцінювання узагальненого показника якості енергетичних послуг енергетичної компанії та задля формування методології оцінювання ефективності проектів з енергоощадження та підвищення енергетичної ефективності (підрозділи 2.3, 4.2, 4.3)); *метод формально-логічний* (для визначення домінант підвищення енергоефективності на потенціал енергетичного сектора для зростання національної економіки і підвищення якості життя населення (підрозділи 1.2, 3.1, 3.2, 3.3)).

Емпіричним базисом слугували фундаментальні наукові дослідження в царині енергоефективності й управління процесами в цій сфері в усіх галузях національної економіки. Інформаційну базу дослідження склали національна нормативно-правова база у сфері енергозбереження та енергетичної ефективності; законодавчі акти ЄС у сфері енергоефективності; нормативні акти Міністерства палива та вугільної промисловості України, Національної комісії регулювання електроенергетики, Антимонопольного комітету; офіційні публікації ООН, МВФ, Світового банку та інших міжнародних організацій, офіційні статистичні й інформаційно-аналітичні матеріали, публікації, періодичні видання; аналітичні розрахунки автора, виконані під час дослідження; первинні матеріали обстежень підприємств.

Наукова новизна дослідження полягає в такому:

уперше:

– розроблено науково-методологічні положення щодо організаційно-правових засад формування енергоефективної моделі розвитку національної економіки, які охоплюють:

– сучасні методологічні підходи до формування енергоефективної моделі розвитку національної економіки країни, що ґрунтуються на пошуку балансу між трьома складниками розвитку (економічним, соціальним та екологічним), ураховують принципи енергетичної політики (конкурентоспроможність, сталий

розвиток, безпека енергопостачання) та верховенство права, захисту прав людини, належного врядування й ощадливого використання енергоресурсів, що дасть Україні змогу мати статус європейської держави не лише за географічною належністю, а й бути рівним партнером і співпрацювати з високорозвиненими європейськими країнами;

– методологічні засади управління інноваційно-інвестиційною діяльністю компаній енергетичної інфраструктури із використанням методології бенчмаркінгу, що дасть змогу впровадити в діяльність енергокомпаній кращі світові практики у сфері управління (збільшуючи таким чином загальну якість і ефективність системи управління) й установити ті методи роботи, що сприяють підвищенню ефективності бізнес-процесів енергокомпаній до рівня міжнародних компаній-аналогів із одночасним забезпеченням зростання операційної й інвестиційної ефективності енергетичної компанії, ефективним розподілом енергії (у підсумку дасть можливість споживати енергоресурси на рівні європейських країн) та стимулюванням до енергозбереження в національній економіці;

– підходи до сучасної парадигми розвитку електроенергетичної галузі країни шляхом уведення в дію Єдиної системи енергетичного менеджменту й інновацій (ЄСЕНМІІ), яка містить усі інструменти інноваційно-технологічного напрямку та забезпечує синергетичний ефект від їхнього застосування. На відміну від наявних підходів, ЄСЕНМІІ спирається на впровадження інноваційних вискоефективних енерготехнологій, передбачає організацію взаємодії енергокомпанії з усіма потенційними учасниками її інноваційних проектів у сфері енергоефективності та енергозбереження, залучає нові підходи до управління – управлінські інновації, що загалом забезпечує енергоефективну діяльність енергокомпанії та переводить національну економіку країни на якісно новий інноваційно-технологічний рівень розвитку;

– розроблено індикатори оцінювання узагальненого показника якості енергетичних послуг та схему формування відповідної системи відповідальності компаній енергетичної галузі за дотримання показників надійності та якості енергетичних послуг як складових індексу сталості енергетичної ситуації, що дасть змогу збільшити участь споживачів у прийнятті економічних, соціальних та політичних рішень, забезпечуючи таким чином перспективні напрями для розвитку енергетичної галузі країни, покращення суспільного блага та дотримання принципу прозорості.

Удосконалено:

– критеріальні чинники, що впливатимуть на процес захисту інтересів прав споживачів у контексті соціальної відповідальності, що дає змогу установити уподобання кінцевих споживачів (суб'єктів господарювання та домогосподарств), сформуванню стратегічний погляд на розвиток енергетичної сфери країни, економічних механізмів, стандартів, норм, рівня технологій і правил, що регламентують процес енергопостачання в системі стандартів якості енергетичних послуг та формують стратегічний підхід до соціальної відповідальності та її реалізації. До переліку стратегічних пріоритетів додано такий ключовий аспект, як забезпечення якості надаваних енергетичних послуг

з переходом до світових стандартів, що в підсумку створює цінності для кінцевого споживача, забезпечуючи таким чином економічний і соціальний добробут населення;

– механізм реалізації моделі співпраці у формі лізингу в мережі комунальних підприємств та підприємств державної форми власності з урахуванням засад державно-приватного партнерства, яка ґрунтується на механізмі позабюджетного фінансування і реалізацію якої можна здійснити без формування спеціальної системи інститутів та організаційних структур. Запропонований механізм сприяє розвитку регіонального бізнесу, створюючи належні умови для діалогу між місцевою владою та бізнесом, і формує спільну відповідальність між учасниками державно-приватного партнерства на різних рівнях міждержавних відносин (національний, регіональний, міський і рівень суб'єктів господарювання) відповідно до принципу емерджентності;

– методичні рекомендації із упровадження технології «ощадного виробництва» як підґрунтя поліпшення ефективності операційної діяльності та скорочення втрат енергетичної компанії, що підвищує ефективність функціонування вітчизняної енергетичної інфраструктури шляхом комплексної модернізації всіх її складових (технологічна модернізація, об'єктна модернізація, системна модернізація), сприяє збільшенню транзитного потенціалу енергетичної інфраструктури і таким чином забезпечує конкурентоспроможність національної економіки, закладаючи фундамент для формування заможного суспільства;

– методичні підходи до оцінювання стану енергоменеджменту компаній енергетичної галузі та його результативності на засадах бенчмаркінгу енергоефективності, що дає змогу порівнювати поточний стан справ у компанії (із огляду на рівень енергоефективності) з іншими компаніями галузі й на цій підставі, на засадах рейтингової системи, надавати податкові пільги, субсидіювати кредитні ставки, застосовувати інші способи заохочення зберегати енергію та підвищувати енергоефективність, що уможливить наближення до європейської моделі споживання й обліку енергоресурсів та забезпечить економічну ефективність функціонування енергетичного сектору національної економіки;

– упорядковано систему форм і типів контрактів із надання енергосервісних послуг, які застосовуються у світовій практиці та які можуть бути використані для впровадження проектів із енергоефективності на теренах України, у результаті чого доведено переваги договірних відносин для країни, регіонів, суб'єктів господарювання (енергосервісні компанії) та населення: модернізація комунального і житлового сектору та тепломереж; додаткові надходження до бюджету (відтак, зменшується навантаження на державний бюджет шляхом зменшення кількості надання субсидій); зменшення валютного навантаження на платіжний баланс країни за рахунок зменшення споживання газу, в кінцевому підсумку – це зменшення енергетичної залежності та запорука повної енергетичної самодостатності;

– методичний підхід до оцінювання ефективності проектів із енергоощадження та підвищення енергетичної ефективності. На відміну від

наявних підходів, визначено фактори та показники, які впливають на результат реалізації енергоощадних заходів, наведено алгоритм оцінювання енергоощадних заходів у межах реалізації проектів із енергоощадження та підвищення енергетичної ефективності, визначено завдання аналізу ефективності проекту.

Набули подальшого розвитку:

– підходи до тарифного регулювання енергетичних компаній на засадах моделі RAB-регулювання з урахуванням регуляторного порівняльного аналізу, що дає змогу, по-перше, забезпечити приведення тарифів у відповідність фактичним витратам енергокомпаній, означити еталонний рівень ефективності компаній енергетичного сектору за такими магістралями, як операційна й інвестиційна діяльність, і за такими чинниками, як надійність, витрати та втрати; по-друге, дає змогу повністю оновити енергетичну інфраструктуру і таким чином забезпечити умови для експорту енергоресурсів; по-третє, створює сприятливі умови для зниження вартості електроенергії в країні, забезпечуючи в такий спосіб добробут населення (за рахунок скорочення бідності) та доступність використання енергоресурсів національною економікою;

– понятійно-категорійний апарат визначення категорії «вразливий споживач» як чинника ефективного реформування енергетичного ринку за стандартами та нормами європейського законодавства. З урахуванням світового досвіду узагальнено критерії, що тісно пов'язані з визначенням «вразливі категорії споживачів» та сформовано групи соціально вразливих споживачів на лібералізованому ринку електроенергії.

– напрями вдосконалення методів і способів підтримки споживачів на енергетичному ринку України: через роботу незалежного органу з питань споживачів в енергетиці, що сприятиме формуванню діалогу між державою та суспільством шляхом активної участі споживачів у роботі внутрішнього енергоринку; через створення енергетичної платформи для обміну інформацією й обговорень гострих питань і проведення моніторингу, що в підсумку дає змогу забезпечити високу якість нормотворчої діяльності, надає споживачам більшого розуміння того, чи є ціни обґрунтованими, прозорими та недискримінаційними, закладає підґрунтя для успішного функціонування енергетичного сектору економіки країни (відповідає на потреби і пріоритети людей, забезпечуючи принцип суверенітету), виступає основою формування енергоефективного суспільства;

– підходи до розроблення методологічної бази за методами вимірювання та верифікації енергетичної ефективності, зокрема обстеження об'єкта, вимірювання витрат енергетичних ресурсів, моніторинг незалежних змінних, здійснення розрахунків (обчислення значень цільових показників у сфері енергоощадження й підвищення енергетичної ефективності в порівнюваних умовах). Створення вичерпної методологічної бази, без сумнівів, уможливить розвиток ринку енергосервісних послуг, збільшить обсяг інвестицій у проекти в галузі енергоощадження та підвищення енергетичної ефективності, сприятиме

професіональному зростанню й реалізації фахівців у галузі енергоощадження й енергоефективності.

Практичне значення одержаних результатів Теоретична та практична значущість дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад формування енергоефективної моделі розвитку країни, створює підґрунтя для прискорення трансформаційних перетворень енергоефективного простору України, її регіонів та суб'єктів господарювання й передбачає комплексну узгодженість усіх її елементів. Представлені пропозиції та результати дисертаційної роботи пройшли належну апробацію, що підтверджено відповідними документами. Окремі положення дисертаційної роботи в частині введення механізму «регуляторного договору» (покликаний забезпечити довгостроковий баланс між інтересами споживачів та інвесторів); оцінювання ефективності діяльності енергокомпанії на підставі методу порівняльного аналізу; упровадження системи бенчмаркінгу для компаній енергетичної інфраструктури апробовано в діяльності Національної енергетичної компанії «Укренерго» під час підготовки Плану розвитку системи передачі на 2018–2027 роки (акт № 16/03а від 04.05.2018).

Окремі результати роботи, а саме: обґрунтування упровадження нової моделі тарифоутворення на послуги енергокомпаній (моделі RAB-регулювання) було використано в практичній роботі Північно-східного наукового центру НАН України (довідка № 01-06/231/1 від 23.05.2018).

Основні науково-прикладні рекомендації щодо підвищення енергоефективної діяльності підприємств енергетичної інфраструктури шляхом упровадження бенчмаркінгу енергоефективності, здійснення управління на засадах «ощадного» виробництва та уведення в дію Єдиної системи енергетичного менеджменту й інновацій апробовані в діяльності науково-виробничого підприємства НВП «КІАТОН» (акт № 05/15-1 від 15.05.2018), енергетичної компанії ТОВ «ЕКВАТОР САН ЕНЕРДЖІ» (акт № 21/03-2 від 21.03.2018), підприємств-членів Східно-української академії бізнесу (акт № 23/12 від 31.05.17), ТОВ «СОРМАТ-ГЕОЛОГІЯ» (акт № 11-05-3/а від 31.05.18).

Теоретико-методологічні положення дисертаційної роботи використовуються Класичним приватним університетом у навчальному процесі під час викладання дисциплін «Національна економіка» та «Макроекономіка» (довідка № 15-17 від 17.04.2017) і Харківським національним аерокосмічним університетом імені М. Є. Жуковського «ХАІ» під час викладання курсу «Основи методології наукових досліджень» (довідка № 6 ф –Д/ 605а від 21.05.2018).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею. Викладені в дисертації та авторефераті результати досліджень належать особисто автору. Наукові ідеї та розробки, що належать співавторам опублікованих робіт, у дисертації не використовувалися. Наукові результати кандидатської дисертації не застосовувались.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки й рекомендації, зроблені в процесі дослідження, були апробовані на міжнародних науково-практичних конференціях: «Менеджмент міського та регіонального

розвитку» (м. Харків, 2013 р.), «Інтеграційна система освіти, науки і виробництва в сучасному інформаційному просторі» (м. Тернопіль, 2014 р.), «Менеджмент міського та регіонального розвитку» (м. Харків, 2013р.), «Показники та фактори конкурентоспроможності національної економіки» (м. Дніпропетровськ, 2015 р.), «Розвиток нової економічної системи на світовому, державному та регіональному рівнях» (м. Львів, 2015 р.), «Проблеми та перспективи розвитку державно-приватного партнерства у галузі житлово-комунального господарства» (м. Харків, 2015 р.), «Актуальні питання економічних наук» (м. Запоріжжя, 2015 р.), «Публічне управління у забезпеченні сталого розвитку країни» (м. Харків, 2016 р.), «Розвиток економіки та менеджменту в умовах інтеграційних процесів» (м. Київ, 2016 р.), «Перспективи розвитку національної економіки» (м. Запоріжжя, 2016 р.), «Сучасні інноваційно-інвестиційні механізми розвитку національної економіки» (м. Полтава, 2017 р.), «Сталий розвиток в умовах глобальних викликів» (м. Харків, 2017 р.), «Інновації в управлінні соціально-економічним розвитком» (м. Харків, 2018 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційної роботи відображені у 39 наукових публікаціях, зокрема в п'яти монографіях (з них одна одноосібна, дві міжнародні монографії), 21 публікації (з них одна в збірнику, що включений до науково-метричної бази даних Web of Science; сімнадцять – у збірниках, які включені до переліку науково-метричної бази Scopus; три у наукових фахових виданнях) та тринадцять тез у матеріалах наукових конференцій. Загальний обсяг праць – 39,74 д. а., з яких 37,19 д. а. належать особисто автору.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний зміст роботи викладено на 435 сторінках. Дисертація містить 46 таблиць (з них 23 – на окремих сторінках), 48 рисунків (із них 9 – на окремих сторінках), 7 додатків. Список використаних джерел за розділами складає загалом 461 позицію.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету, об'єкт і предмет дослідження, вказано на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено наукову новизну одержаних результатів і їхнє практичне значення, відображено апробацію результатів дослідження.

У *першому розділі* «**Теоретико-методологічні основи дослідження енергоефективного розвитку економіки країни**» на підставі різноспрямованих досліджень у сфері енергоефективності розглянуто термінологічний апарат управління енергоефективністю; виявлено місце, роль та значення енергоефективного розвитку національного господарства країни в умовах сталого розвитку країни; розкрито підходи до державного управління та регулювання енергоефективності й енергозбереженням в господарстві країни.

Узагальнення змісту наукових праць закордонних і вітчизняних дослідників із обраної проблематики дослідження дало можливість з'ясувати,

що перехід до активної політики енергоефективності на різних рівнях управління (національний, регіональний, міський і рівень суб'єктів господарювання) не можливий без усвідомленої диференціації базових дефініцій термінологічного апарату управління енергоефективністю, а також з'ясування його співвіднесеності з такими поняттями, як енергоощадність, енергетичний потенціал, управління. Змістовий зв'язок між поняттями «енергоефективність», «енергоощадність» та «управління енергоефективністю» дає можливість з'ясувати, що понятійний апарат управління енергоефективністю наразі перебуває на етапі формування, що передбачає інтегрування в нього нових кількісних і якісних характеристик, зміст яких має кореспондуватися із цілями сталого розвитку, спрямованого на належне енергетичне забезпечення людства. Лексеми «енергоефективність» та «енергоощадність» одночасно визначають і характеризують спосіб витрачання суб'єктом господарювання паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР) (ефективний і ощадливий). Інакше кажучи, енергоощадність – фізичне зменшення обсягу споживання ПЕР із залученням різних методів, зокрема екстенсивних (наприклад, вимкнення опалення у виробничих цехах). У визначенні енергоефективності акценти зміщуються в бік способів і методів зменшення споживання ПЕР, ефективності використання ПЕР на одиницю продукції, отриманого блага тощо.

Доведено, що управління енергоефективністю – це, по-перше, спеціальним чином організована система управління, яка має комплексний, системний характер; по-друге, цілеспрямована діяльність із регулювання рівня енергоефективності суб'єкта господарювання за допомогою планування, організації, обліку й контролю енергоефективності в умовах мінливого ринкового середовища з метою забезпечення його конкурентних позицій та ефективності господарювання загалом; по-третє, система певних інструментів, методів, засобів і важелів, застосування яких забезпечує досягнення цілей енергоефективного розвитку суб'єкта господарювання. Тріада цих чинників доводить, що управління енергоефективністю є складною багаторівневою інтегрованою системою, що діє на рівні глобальної спільноти, країни, регіону, суб'єктів господарювання.

Обґрунтовано, що енергоефективну модель розвитку національної економіки можна досліджувати з різних позицій, зокрема в аспекті ефективності використання ПЕР за окремими їхніми видами (природний газ, електро- і теплоенергія, нафтопродукти, сира нафта з конденсатом, вугілля, торф, біомаса). Крім того, вона вивчається за ефективністю процесів енергозбереження в процесі виробництва, перетворення, транспортування, споживання та використання наявного потенціалу енергозбереження.

З'ясовано, що перехід до активної політики енергоефективності потребує сучасного підходу та нових вимог до формування енергоощадної поведінки споживачів з урахуванням світового досвіду та нової парадигми енергетичної політики в національній економіці держави. Відповідно, сформульовано такі вихідні теоретичні положення дослідження:

– встановлено, що постійне зростання тарифів на енергоносії, збройний конфлікт на Сході країни, значна імпортна залежність від енергетичних

ресурсів, незадовільний стан інфраструктурного забезпечення, обмежена платоспроможність населення, зниження фінансової стабільності свідчать про необхідність переходу до енергоефективного варіанта розвитку в найближчій перспективі. В іншому випадку економічне зростання стримуватиметься високими цінами та зниженням доступності енергетичних ресурсів, що призведе до погіршення реалізації енергетичної політики країни, базисом якої є конкурентоспроможність, сталий розвиток і безпека енергопостачання;

– визначено, що одним із нагальних питань реалізації політики енергоефективності та забезпечення енергетичної незалежності України є відродження паливно-енергетичного комплексу країни на підставі вивчення та впровадження загальних світових тенденцій розвитку паливно-енергетичних комплексів у процесі формування нової системи ресурсного забезпечення енергетики країни з мінімізацією й диверсифікацією закордонних поставок палива. Активізація процесів, спрямованих на забезпечення власними енергоресурсами, позначається не лише на енергобезпеці й енергоефективності країни, а й на енергозбереженні та екологічній гармонізації розвитку суспільного виробництва;

– аналіз чинного стану реалізації енергозберігаючої політики в Україні дав змогу з'ясувати й окреслити причини, що призвели нині до істотного відставання у виконанні завдань КДПЕ України, якими є загальна криза економіки; загострення енергетичних загроз як на національному, так і глобальному рівнях, які пов'язані зі збройними конфліктами, нестабільною ринковою кон'юнктурою та переведенням вирішення ключових питань співробітництва в цій сфері у політичну площину; нерозвиненість ринкових відносин; низька платоспроможність споживачів енергоресурсів; відсутність дієвого економічного механізму стимулювання інвестування й упровадження енергоефективних заходів; недостатня ефективність державного управління та регулювання у сфері енергозбереження, а також недостатній рівень енергетичної культури основних верств суспільства (відгук громадських організацій, підтримка дрібних та середніх підприємств, участь робітників і службовців) у процесі енергозбереження;

– доведено, що специфіка формування енергоефективної моделі української економіки пов'язана з поглибленням євроінтеграційних процесів, необхідністю узгодити окремі положення європейського й українського законодавств у цій сфері, потребою в адаптації національної економіки до ринкових цін на енергоносії та запровадженні механізмів досягнення високого рівня енергоефективності економіки країни в межах реалізації пріоритетних напрямів державної економічної політики;

– запропоновано енергоефективність розглядати плацдармом до залучення інвестицій у створення ефективної системи життєдіяльності країни, регіону, міста (соціотехноприродна система); як визначальний чинник енергетичної незалежності й безпеки та шлях до підвищення галузевої конкурентоспроможності національного продукту, що в сукупності забезпечує розширення енергетичної та ресурсної бази, створює відповідні умови для лібералізації енергоринків у національній економіці; забезпечує науково-

технічний і соціально-економічний розвиток і виступає гарантом зниження паливної бідності та матеріального добробуту населення.

– у тлумаченні терміна «енергоефективність» автор підтримує позицію, викладену в нормативно-правових актах, та розглядає енергоефективність як галузь знань, що перебуває на межі економіки, інженерії, соціології та юриспруденції й передбачає раціональне використання енергетичних ресурсів, досягнення економічно доцільної ефективності використання наявних паливно-енергетичних ресурсів за дійсного рівня розвитку техніки та технології, дотримання вимог, які ставляться до довкілля.

Наголошено на необхідності структурних перетворень в економіці країни відповідно до європейських держав, де діє одна з найбільш енергоефективних економік. Управління національним господарством у контексті енергоефективної моделі економіки має спрямовуватися на забезпечення його розвитку через використання відповідних інноваційних механізмів, зокрема шляхом розвитку інституційних засад енергозбереження, удосконалення нормотворчої бази енергозбереження, залучення усіх регіонів до регіонального та міжнародного співробітництва, формування світоглядного розуміння економічної та соціальної значущості енергозбереження, широкого залучення соціальних груп до процесів прийняття рішень і реалізації самої політики енергозбереження, що дає Україні змогу інтегруватися у світовий економічний простір та адаптувати національну економіку до ринкових цін на енергоносії.

У другому розділі **«Концептуальні засади соціально-економічного розвитку енергетичної інфраструктури України в системі управління національним господарством»** розкрито специфіку розвитку електроенергетичної сфери країни як складної інтегрованої соціально-економічної системи, що дало змогу сформулювати та дослідити запровадження стимулювального регулювання (модель РАВ-регулювання); здійснено компаративне дослідження соціального аспекту розвитку національної енергетичної сфери країни й на цій підставі запропоновано визначити категорію «вразливий споживач» за стандартами та нормами європейського законодавства; досліджено та запропоновано шляхи розвитку енергетичного сектору економіки країни на засадах соціальної корпоративної відповідальності.

Указано на необхідність структурних перетворень в економіці країни на засадах енергоефективної діяльності компаній електроенергетичного сектору економіки країни, які відіграють системоутворювальну роль у розвитку паливно-енергетичного комплексу (ПЕК) та виступають визначальним фактором у формуванні енергоефективної моделі економіки країни загалом і ПЕК зокрема.

Ґрунтовний аналіз чинного тарифного стану на енергетичному ринку країни дав змогу з'ясувати, що в електроенергетичному секторі, на тлі обмеженої платоспроможності споживача, триває процес перманентного зростання тарифів (табл.1). Тарифи для промислових споживачів майже не відрізняються від розміру роздрібних тарифів для промислових споживачів країн ЄС. Ціни (тарифи) на житло, воду, електроенергію (табл.1), газ та інші види палива зросли вдвічі, що зумовлено суттєвим підвищенням тарифів на природний газ – у 3,7 рази, гарячу воду, опалення – в 1,8 разу, електроенергію –

в 1,7 разу, водопостачання – на 23,0 %, каналізацію – на 22,5 %. Як наслідок – у структурі сукупних витрат оплата житла, комунальних продуктів та послуг (з урахуванням суми безготівкових пільг та субсидій) у 2016 році становила 15 %, або 840 грн у місяць, що в 1,7 раза більше, ніж у 2015 р. У міських домогосподарствах частка цих витрат складала 16 % (912 грн), у сільських – 13 % (692 грн), що відповідно в 1,6 та вдвічі більше. Подальше підвищення тарифів на тлі загальноекономічної рецесії в державі може призвести до зростання заборгованості за спожиту електроенергію, що вкрай негативно відобразиться на соціально-економічному розвитку країни.

Таблиця 1

Структура підвищення тарифів на електроенергію в 2015–2017 рр.

Споживання до	1.04.2015		з 1.04.2015		1.09.2015		1.03.2016		1.09.2016		1.03.2017		
До 100 кВт-год.	0,308	0,366	+	19%	0,456	+	25 %	0,57	+	25%	0,714	+	26%
100-600 кВт-год.	0,419	0,63	+	50%	0,789	+	29 %	0,99	+	25%	1,29	+	30%
Понад 600 кВт-год.	1,34	1,407	+	5 %	1,479	+	5%	1,56	+	5 %	1,638	+	3%

Доведено, що подолати кризовий стан та стабілізувати ситуацію в національному господарстві країни можна за умови переходу на нову модель тарифоутворення на послуги енергокомпаній – стимульовальне тарифоутворення (РАВ-регулювання). Дослідження наявних теоретико-методичних підходів до визначення моделі РАВ-регулювання дало змогу визначити цю модель як механізм, який сприяє поліпшенню якості енергетичних послуг, підвищує сталість та надійність енергопостачання, зміцнює безпеку енергетичної інфраструктури та забезпечує необхідний обсяг послуг за утримання тарифу на прийнятному рівні.

Наголошено, що в схемі стимульовального тарифоутворення споживач має знати базові показники, із яких складається тариф, а наскільки обґрунтованими є всі показники – завдання регулятора, який має бути арбітром між споживачем і монополістом, що, зі свого боку, потребує публічного обговорення структури тарифів на електроенергію для кінцевих споживачів, зокрема для населення. Водночас регулятору варто приділити значну увагу формуванню довіри до своєї роботи, пиміром, через спілкування зі споживачами за допомогою мас-медіа, що формує нову ієрархію міждержавних відносин, заснованих на принципі суверенітету.

Визначено, що оптимальне співвідношення між тарифами на енергію та рівнем доходу є одним із основних показників грамотного регулювання в енергосекторі. Регулюючи ціни та тарифи на енергоресурс, держава може впливати на інтенсивність упровадження споживачем заходів із енергоефективності та енергозбереження. Наголошено, що обґрунтована тарифна політика передбачає доступність електроенергії для всіх верств населення, і водночас забезпечує виробникам стійке існування, приваблює інвестиції в енергетичний сектор, і є гарантом для населення.

Доведено необхідність упровадження регуляторного порівняльного аналізу як заходу, який дає змогу визначити еталонний рівень ефективності енергокомпанії за такими ключовими аспектами, як операційна й інвестиційна діяльність, і за

такими факторами, як надійність, витрати та втрати, а також створює умови для квазіконкуренції в такій монополізованій галузі, як електроенергетика.

У роботі здійснено аналіз показників домогосподарств за рівнем матеріального добробуту, як фактора, що відображає стан соціально-економічного розвитку країни та забезпеченість населення необхідними для життя матеріальними та нематеріальними благами. Аналіз загальних показників доходів і витрат населення України за останні роки лише підтверджує загальне збідніння населення. У 2017 р. міське домогосподарство отримувало в середньому за місяць 7 664 грн, сільське – 7 136 грн. Загальні доходи на одного члена домогосподарства становили 3 550 грн на місяць, у міських домогосподарствах – 3 685 грн, у сільських – 3 289 грн. Водночас середньомісячні сукупні витрати на одного члена домогосподарства становили 3 281 грн на місяць, міське домогосподарство витрачало в середньому за місяць 7 171 грн, сільське – 6 410 грн. Серед усіх витрат (рис. 1) домогосподарств 94 % становили споживчі витрати (у I півріччі 2016 р. – 93 %).

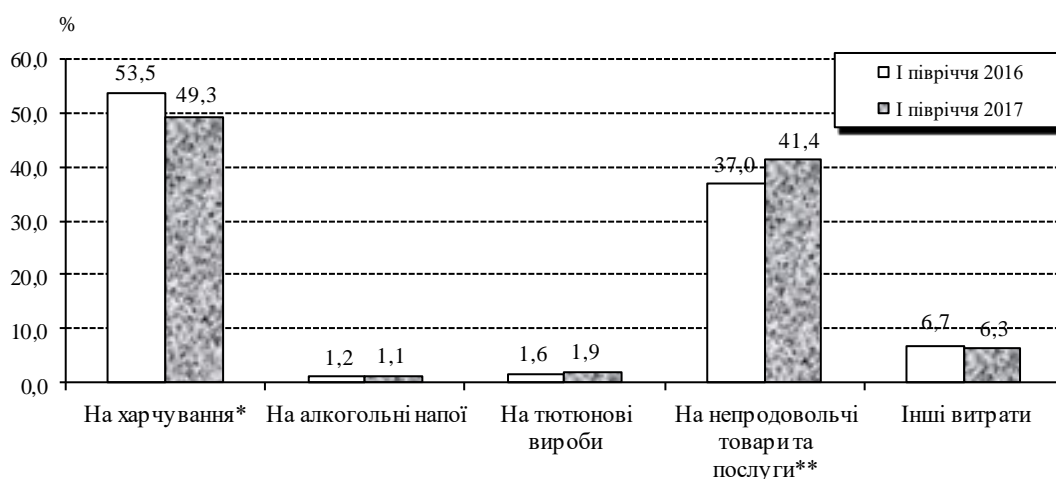

Рис. 1. Структура сукупних витрат домогосподарств (* Включаючи вартість харчування поза домом.** Без вартості харчування поза домом.)

У структурі сукупних витрат оплата житла, комунальних продуктів та послуг (з урахуванням суми безготівкових пільг та субсидій) у 2017 р. становила 1 280 грн на місяць, або 19 %. Для порівняння: цей відсоток, наприклад, у січні–червні 2016 р. становив 15 %, або 848 грн. Міське домогосподарство на такі цілі витрачало 1 415 грн (20 %), сільське – 1 000 грн (16 %). Розміри витрат міських домогосподарств на зазначені цілі зросли порівняно з I півріччям 2016 р. в 1,6 разу, сільських – в 1,4 разу. Непомірне зростання тарифів на електроенергію негативно впливає на матеріальний та нематеріальний добробут населення.

З урахуванням світового досвіду поглиблено підходи до визначення категорії «вразливий споживач» як чинника ефективного реформування енергетичної сфери країни за стандартами та нормами європейського законодавства. Наголошено, що термін «вразливий споживач» застосовують не в усіх країнах, проте системи підтримки споживачів зазвичай існують, а їхня організація залежить від соціальної політики держави. Визначено групи соціально

вразливих споживачів на лібералізованому ринку електроенергії. Узагальнено критерії, що тісно пов'язані із визначенням «вразливі категорії споживачів».

Розглянуто та запропоновано шляхи підтримки споживачів (підприємств та домогосподарств) на національному енергетичному ринку країни. Зокрема шляхом роботи незалежного органу з питань споживачів в енергетиці, що сприятиме розвитку довіри серед споживачів і їхній активній участі в роботі внутрішнього енергоринку; шляхом створення енергетичної платформи для обміну інформацією і обговорень гострих питань та проведення моніторингу, що дасть споживачам змогу зрозуміти, чи є ціни обґрунтованими, прозорими та недискримінаційними. Наголошено, що саме обізнаність споживача зі своїми правами, обов'язками та даними ринку закладає підґрунтя для успішного реформування та функціонування енергетичного ринку країни, забезпечує принцип суверенітету та є базою забезпечення енергоефективності та ощадливого використання енергетичних ресурсів.

У роботі розвинуто підходи до тлумачення соціально-економічної сутності змісту «корпоративна соціальна відповідальність» для підприємств енергетичної інфраструктури, яка виявляється на соціальному, економічному та культурному житті громадян і базується на принципах чесності, відкритості, прозорості й відповідальності.

Досліджено та проаналізовано чинники, що впливатимуть на процес захисту інтересів прав споживачів у контексті соціальної відповідальності, що дає змогу з'ясувати інтереси кінцевих споживачів, сформувані вимоги до стратегії розвитку основних суб'єктів ринку, економічних механізмів, рівня технологій, стандартів, норм і правил, що регламентують процес забезпечення якості надаваних енергетичних послуг з переходом до світових стандартів.

Розроблено індикатори оцінювання узагальненого показника якості енергетичних послуг та схему формування відповідної системи відповідальності компанії за дотримання показників надійності та якості енергетичних послуг як складових індексу сталості енергетичної ситуації.

Зважаючи на те що індикаторами комерційної якості енергетичних послуг є час і якість обслуговування споживачів, якість інформування споживачів та показники задоволеності споживачів, узагальнений показник є інтегрованим, складається з показників – індикаторів якості надаваних послуг, визначається в балах (максимально – 3 бали) і розраховується за такою формулою:

$$K_{КОМ} = k_i \times I_{инф.} + k_v. \times I_{віднов.} + k_{рез.} \times I_{рез.}, \quad (1)$$

де $I_{инф.}$ – індикатор якості інформативності;

$I_{віднов.}$ – індикатор якості відповідальності;

$I_{рез.}$ – індикатор якості результативності зворотного зв'язку;

$K_i, k_v., k_{рез.}$ – вагові коефіцієнти відповідних індикаторів якості, для яких рекомендовані (автором) такі значення: $k_i = 0,1$; $k_v. = 0,6$; $k_{рез.} = 0,3$.

Значення кожного індикатора якості надаваних енергетичних послуг визначається оцінкою відповідного індикатора якості як середнє арифметичне значення за всіма оцінками параметрів, що характеризують відповідний індикатор якості. Інформація, від яких саме показників залежать названі вище індикатори, визначено на рис. 2.

Індикатор якості інформативності I_{inf} характеризує повноту, достовірність, актуальність і доступність для споживачів (підприємств та домогосподарств) послуг інформації про обсяг, порядок надання й вартість надаваних послуг та визначається за такою формулою:

$$I_{inf} = \frac{1}{6} \sum_{j=1}^6 O_j^{inf}, \quad (2)$$

де O_j^{inf} – значення оціночного бала j -го параметра індикатора інформативності.

Індикатор якості відповідальності $I_{відпов.}$ характеризує ступінь виконання енергетичною компанією в установлені терміни всіх зобов'язань щодо споживачів послуг, регламентованих відповідними документами, і визначається за такою формулою:

$$I_{відпов.} = \frac{1}{7} \sum_{j=1}^7 O_j^{відпов.}, \quad (3)$$

де $O_j^{відпов.}$ – значення оціночного бала j -го параметра індикатора виконання.

Індикатор якості результативності зворотного зв'язку $I_{рез.}$ характеризує наявність ефективного зворотного зв'язку зі споживачами послуг, що дає змогу в адекватні терміни вирішувати питання, що виникають у процесі діяльності, зокрема пов'язані з якістю та вартістю надаваних послуг, і визначається за такою формулою:

$$I_{рез.} = \frac{1}{5} \sum_{j=1}^5 O_j^{рез.}, \quad (4)$$

де $O_j^{рез.}$ – значення оціночного бала j -го параметра індикатора результативності зворотного зв'язку.

Варто зазначити, що міжнародна методика оброблення даних за надійністю та якістю енергопостачання зобов'язує електромережеві компанії спрямовувати акценти на оцінювання задоволеності споживачів якістю їхніх послуг. Отримати й параметризувати таку оцінку можна винятково через індикатор якості результативності зворотного зв'язку $I_{рез.}$

Результати оцінювання якості обслуговування споживачів мають бути публічними і враховуватися під час регулювання енергетичної інфраструктури компаній, забезпечуючи таким чином транспарентність взаємовідносин.

У *третьому розділі* «**Методологія управління енергоефективним розвитком енергетичної галузі України**» розвинуто підходи до управління інноваційно-інвестиційною діяльністю підприємств енергетичної інфраструктури на засадах бенчмаркінгу; розкрито та запропоновано сучасну парадигму розвитку енергетичної компанії на засадах реалізації інноваційно-технологічної платформи (Єдиної системи енергетичного менеджменту й інновацій); розвинуто підходи до упровадження бенчмаркінгу енергоефективності.

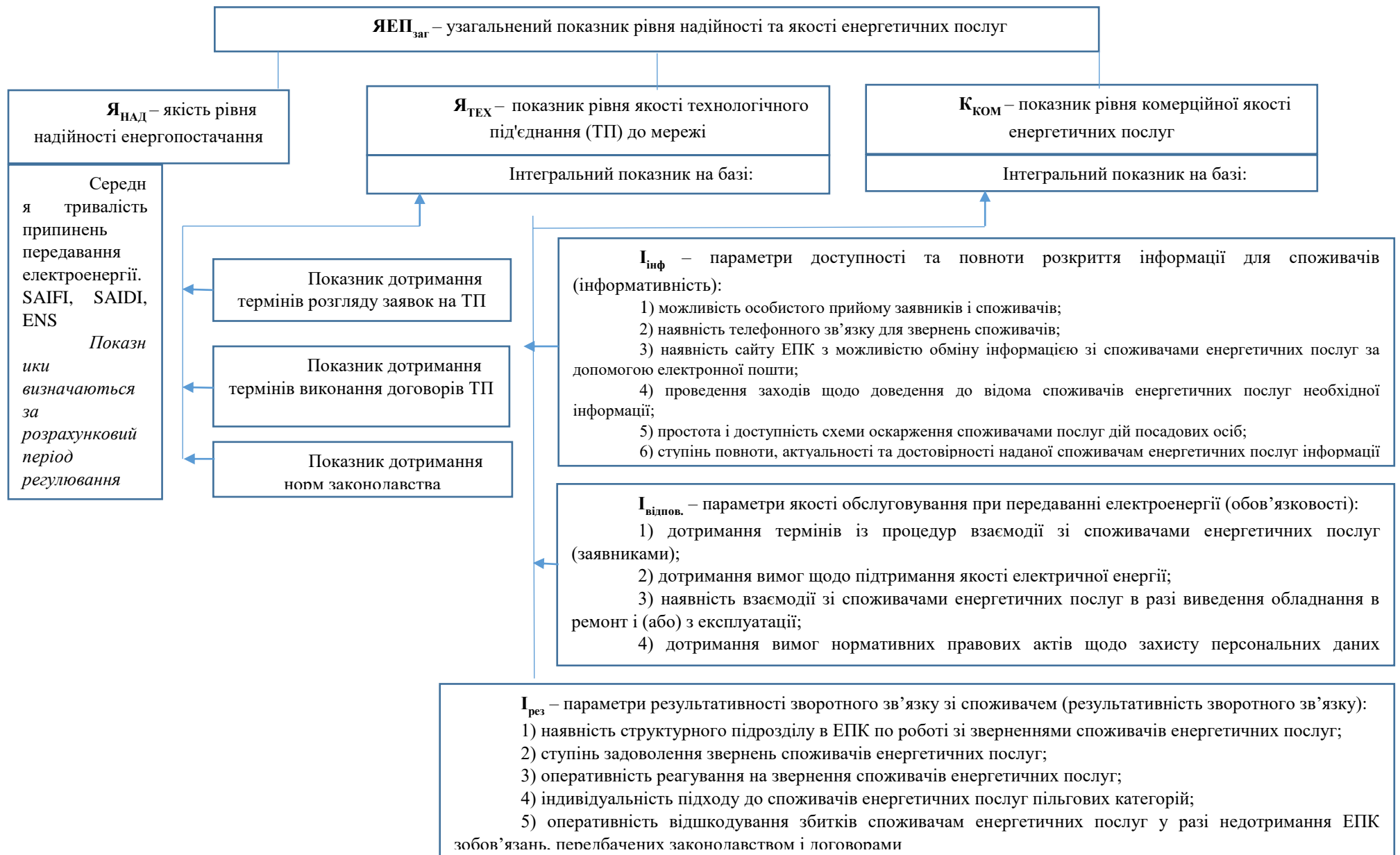

Рис. 2. Схема оцінювання узагальненого показника якості енергетичних послуг (власна розробка автора)

Доведено, що важливим індикатором енергоефективної моделі розвитку національної економіки, що характеризує її соціально-економічний аспект, є розвиток операційної та інвестиційної ефективності діяльності енергетичних компаній. Із огляду на це виняткового значення набуває упровадження технології зіставного аналізу (бенчмаркінгу), спрямованої на оцінювання ефективності інвестиційної діяльності енергокомпаній, пов'язаної з фінансовими результатами компанії. Управління інноваційно-інвестиційною діяльністю енергетичних компаній запропоновано здійснювати на засадах бенчмаркінгу, що дає змогу впровадити в діяльність енергокомпаній кращі світові практики у сфері управління й установити ті методи роботи, що сприяють підвищенню ефективності бізнес-процесів енергокомпаній до рівня міжнародних компаній-аналогів та забезпечує конкурентоспроможність національної економіки.

Оскільки будь-яка велика закордонна й вітчизняна енергетична компанія становить складний конгломерат різних видів бізнесу і їхніх технологічних базисів, знайти повні аналоги для зіставного аналізу неможливо. Із огляду на це пошук компаній для порівняння має здійснюватися за принципом подібності. У зв'язку з цим, на підставі здобутого світового досвіду, як об'єкт для бенчмаркінгу узагальнено та подано перелік зарубіжних компаній (провідні європейські виробники електроенергії, що демонструють високий інноваційний рівень), на який доцільно орієнтуватися компаніям, що формують власні аналогічні системи. Кожна компанія, обрана для бенчмаркінгу, є енергохолдингом, проявляє високу міжнародну ділову активність і тісно пов'язана з державою.

Систему бенчмаркінгу для енергокомпаній (на базі механізму зіставного аналізу) запропоновано визначити як набір організаційних, технологічних, нормативно-правових та методологічних елементів, які створюють регулярну інформаційно-аналітичну базу для прийняття управлінських рішень з метою підвищення ефективності бізнес-процесів.

Обґрунтовано, що в умовах зростання цін на енергоносії одним з найперспективніших шляхів у сфері енергоефективності є впровадження системи енергетичного менеджменту. Задля підвищення енергоефективної діяльності енергетичного сектору країни запропоновано Єдину систему енергетичного менеджменту й інновацій (ЄСЕНМйІ), перевагою якої є функціонування на базі системи управління інноваційною діяльністю; управління науково-дослідними і дослідно-конструкторськими роботами, а також енергетичним менеджментом. Окреслено елементи впровадження та організації роботи ЄСЕНМйІ, до яких належать управління людським капіталом (мотивація, управління знаннями, навчання робочого персоналу); управління організаційним капіталом (моніторинг інновацій у сфері енергоефективності й енергозбереження, генерація інновацій); управління капіталом партнерських стосунків (державно-приватне партнерство, система GR 20 (Government relations management)); система управління змінами (регламентування бізнес-процесів, набір організаційно-методичних інструментів і технологій, дорожня карта інновацій тощо); управління інтелектуальною власністю (ІВ)

(використання, облік, оформлення, захист, оцінювання та розпорядження об'єктами ІВ); упровадження управлінських інновацій, документальне забезпечення їхніх інструментів; ресурси – інформаційно-аналітичний портал. Визначено, що упровадження ЄСЕНМйІ дає змогу енергетичній компанії досягти технологічного лідерства шляхом упровадження інноваційних високоефективних енерготехнологій (рис. 3), а також забезпечити баланс між трьома складниками розвитку національної економіки (економічним, соціальним та екологічним).

S Сильні сторони	O Можливості
<ul style="list-style-type: none"> – наявність попиту на інноваційну продукцію й організаційні інновації в компанії; – наявність достатніх потужностей та інших виробничих можливостей для упровадження інноваційного продукту; – наявність матеріальної бази, потрібної для упровадження сучасного та енергоефективного обладнання з огляду на вимоги з мінімізації витрат; – наявність системи професійного навчання та підвищення кваліфікації персоналу до рівня, необхідного для реалізації інноваційних проектів 	<ul style="list-style-type: none"> – Фінансова підтримка інноваційних проектів з боку держави; – наявність державних програм із інноваційного розвитку; – можливість застосування в галузі інноваційних, прогресивних, енергозберігаючих технологій; – можливість участі енергокомпанії у формуванні стратегії інноваційного розвитку галузі та країни; – розвиток механізму залучення фінансування фондів і видачі грантів на проведення досліджень і розроблення «проривних» технологій загальногалузевого призначення, спрямованих з-поміж іншого на досягнення цілей стратегічного та інноваційного розвитку енергокомпанії
W Слабкі сторони	T Загрози
<ul style="list-style-type: none"> – Можливість вибору й реалізації неактуальних у науково-технічному або економічному аспектах напрямів розвитку; – виникнення аварій у разі неправильної роботи інноваційного обладнання; – імовірність виключення пілотних проектів, пов'язаних із упровадженням економічно ефективних інновацій, у зв'язку з їхньою високою початковою вартістю (завищена питома вартість будівництва); – недотримання термінів і втрата актуальності інноваційних розробок; <ul style="list-style-type: none"> – імовірність незаконного використання інтелектуальної власності, упущена вигода від її комерціалізації; – обмеження на використання інновацій у зв'язку з протиріччям і відсутністю нормативно-правової бази в сфері реалізації окремих напрямів інноваційної програми; – недостатня кооперація між учасниками реалізації проектів; – бюрократизація системи управління інноваційним процесом 	<ul style="list-style-type: none"> – Особливий контроль інноваційної діяльності з боку державних органів; – сильна залежність інноваційного розвитку компанії від формування та коригувань інвестиційної програми, зокрема зміни обсягів фінансування інноваційної діяльності та НДДКР; – зміни в діяльності конкурентів, споживачів, інфраструктурних організацій та інших ключових суб'єктів енергетики, а також суміжних галузей; – відсутність на ринку технологічних можливостей реалізації (розроблення) інновацій; – складна економічна ситуація в світовій економіці та в економіці України, зокрема зростання інфляції вище прогнозованого рівня; – реалізація інноваційних проектів не в повному обсязі, зокрема у зв'язку з недобросовісною роботою підрядних організацій; – тривале узгодження із суміжними організаціями процедур, необхідних для реалізації інноваційних проектів (видача дозволів на проведення робіт, узгодження, завищені вимоги)

Рис. 3. SWOT-аналіз інноваційної діяльності енергокомпанії в межах ЄСЕНМйІ (авторський підхід)

Обґрунтовано, що ефективне управління ЄСЕНМій потребує набору показників (індикаторів), за якими можна оцінювати її результати, порівнювати з плановими даними й уживати відповідних управлінських заходів. Запропоновано результативність ЄСЕНМій енергокомпанії вимірювати за допомогою системи ключових показників ефективності (КПЕф) – key performance indicators, що дає змогу відстежувати результати виконання заходів за всіма напрямками інноваційної діяльності енергокомпанії в межах ЄСЕНМій (табл. 2).

Таблиця 2

Система ключових показників енергоефективної інноваційної діяльності енергетичної компанії в межах ЄСЕНМій (авторська розробка)

Групи	Напрями	Аспекти	КПЕф	Загалом
Інноваційна діяльність в межах ЄСЕНМій	Розвиток інфраструктури та людського потенціалу	Інноваційна інфраструктура	Витрати на інфраструктуру	12
		Персонал, зайнятий інноваціями	Частка персоналу, зайнятого інноваціями, у загальній кількості персоналу	8
	Здійснення розробок та інноваційних проєктів	Відбір ідей	Кількість проєктів / раціоналізаторських пропозицій, упроваджених після схвалення на НТС	6
		НДДКР	Частка витрат на НДДКР у виручці компанії	12
		Запровадження	Частка інвестицій в інноваційні проєкти у виручці компанії	12
Результати інноваційної діяльності в межах ЄСЕНМій	Зростання технологічного рівня компанії	Управління	Продуктивність праці	10
		Процеси	SAIDI	10
	Досягнення стратегічних цілей компанії та державних пріоритетів	Держава	Рівень енергоефективності	6
			Рівень місцевого утримання	6
		Акціонери	Частка чистого прибутку від реалізації інноваційних проєктів у загальному чистому прибутку компанії	18
Рейтинг ІТР				100

Наголошено на необхідності структурних перетворень в управлінні енергоефективністю національної економіки відповідно до європейських норм, що вимагає нових підходів в управлінні на засадах «ощадного» виробництва, стимулювання інноваційної діяльності в сфері енергозбереження, бенчмаркінгу енергоефективності. Обґрунтовано, що надійної роботи організації енергетичної системи, яка є головною метою енергетичного менеджменту, можна досягти шляхом упровадження бенчмаркінгу енергоефективності, котрий безпосередньо пов'язаний із енергоменеджментом, енергоаудитом і методами обчислення рівня енергоефективності. Об'єктами можуть бути будівлі або процеси. Щоб оцінити поточний стан управління енергоспоживанням, рекомендується використовувати

спеціально розроблені бенчмарк-тести, за допомогою яких на підставі аналізу можна визначити, чи сприяють наявні умови швидкому впровадженню ефективного енергетичного менеджменту на підприємстві. Бенчмаркінг енергоефективності поєднує як управлінські, так і технічні аспекти. Систему бенчмаркінгу енергоефективності утворює набір взаємопов'язаних елементів організації, що постійно взаємодіють і ґрунтуються на енергополітиці й завданнях, що дають змогу досягати поставлених цілей. Наголошено, що бенчмаркінг енергоефективності в системі енергоменеджменту відіграє ключову роль, виступаючи інструментом планування, а його результати надають цінну інформацію для виконання об'єктивного енергетичного аналізу та формулювання енергетичних цілей і завдань.

У четвертому розділі «Сучасні тенденції використання економіко-організаційних методів управління енергоефективністю в контексті сталого енергетичного розвитку» розглянуто детермінанти розвитку енергосервісної діяльності, запропоновано науково-методичний інструментарій, що передбачає використання вимірювання та верифікацію енергетичної ефективності, а також оптимальний методологічний підхід до оцінювання ефективності проектів з енергоощадження та підвищення енергетичної ефективності.

Доведено, що важливою умовою успіху у формуванні сталого енергетичного розвитку України є державна підтримка спеціалізованого енергосервісного бізнесу, діяльність якого спрямована на реалізацію заходів з енергозбереження та поширення енергоефективної поведінки споживача. Розкрито механізм діяльності енергосервісного бізнесу та визначено роль влади в розвитку системи енергосервісних компаній. Доведено, що ринок енергетичних послуг у країні тільки формується, є новим і слаборозвинутим. Причинами цього є нестабільні умови для діяльності малого та середнього бізнесу; невідповідність законодавчих норм потребам сьогодення; відсутність необхідної методології надання таких послуг; високі фінансові та політичні ризики. Крім того, енергосервісні компанії не володіють достатньою кількістю матеріальних активів, щоб мати змогу самостійно покривати свої зобов'язання в разі реалізації енергоефективного проекту на об'єктах замовника за власні кошти.

Зазначено, що розвиток енергосервісного бізнесу передбачає залучення енергосервісних компаній до роботи на об'єктах державної та муніципальної власності; використання сучасних форм і методів управління (концесія, оренда, лізинг тощо); формування системи ефективних бізнес-проектів, пов'язаних із страхуванням комерційних і некомерційних ризиків. Потребує відповідного розвитку системи підготовки кадрів з акцентом на освоєння передового досвіду в сфері енергетичного менеджменту, що включає «меню управлінських рішень» з оптимізації енергозабезпечення населення та соціальної сфери. Окреслено шляхи розвитку енергосервісного бізнесу в національній економіці країни. Запропоновано створення місцевої (муніципальної) енергосервісної компанії.

У роботі досліджено підходи з енергоощадження на підставі застосування енергосервісного контракту (ЕСК) (рис. 4).

Для контрактів строком у рік і менше

$$\text{ПМЦК} = E_{\text{рік}} \times \text{Тариф}_{\text{поточний}},$$

де $E_{\text{рік}}$ – обсяг споживання енергоресурсу за базовий період

Для контрактів строком більше року

$$\text{ПМЦК} = E_{\text{рік}} \times \text{Тариф}_{\text{поточний}} \times N,$$

де N – мінімальний строк (кількість років) чинності ЕСК

Рис. 4. Цілі та розрахунок початкової (максимальної) ціни на послуги ЕСК

Визначено, що головною вимогою, яка ставиться до змісту й структури ЕСК, є наявність переліку заходів, спрямованих на енергоощадження та підвищення енергетичної ефективності. Наведено процедуру оцінювання ефективності від реалізації енергоощадних заходів (ЕОЗ). Окреслено фактори та показники, які впливають на результат реалізації ЕОЗ. Визначено, що саме від правильності розрахунку економії від реалізації ЕОЗ залежить успіх будь-якого ЕСК.

Доведено, що спрямування енергоощадних заходів можна оцінювати з таких позицій: 1) користі для країни (національна оцінка) – аналізуються показники національної (суспільної) ефективності; 2) користі для підприємства (комерційна оцінка) – аналізуються показники комерційної ефективності. Із огляду на це наступним кроком є аналіз енергетичної, економічної та соціальної ефективності від упровадження ЕОЗ. Процедуру оцінювання ефективності від реалізації енергоощадних заходів наведено в табл. 3.

Установлено, що задля забезпечення уніфікованих норм і підходів до визначення складу показників енергетичної ефективності, необхідно розробити відповідну методичну базу із формалізованим методом і документальним обґрунтуванням оцінки ефективності проектів та упровадити процедуру з організації вимірювань та верифікації досягнутої економії енергетичних ресурсів. Процедура вимірювання та верифікації енергетичної ефективності

передбачає обстеження об'єкта, вимірювання витрат енергетичних ресурсів, моніторинг незалежних змінних, здійснення розрахунків, зокрема обчислення значень цільових показників у сфері енергоощадження й підвищення енергетичної ефективності в порівнюваних умовах, а також обсягів зниження споживаних установою енергетичних ресурсів у порівнюваних умовах. Створення вичерпної методологічної бази, без сумнівів, уможливить розвиток ринку енергосервісних послуг, збільшить обсяг інвестицій у проекти в галузі енергоощадження та підвищення енергетичної ефективності, сприятиме професіональному зростанню й реалізації фахівців у галузі енергозаощадження й енергоефективності, а відтак, і стабілізації національної економіки.

Одним із найважливіших напрямів скорочення поточних витрат на підприємствах національної економіки є модернізація основних засобів з одночасним здійсненням енергоощадних заходів, які потребують методологічної бази оцінювання. Аналітичний огляд теоретичного обґрунтування економічного оцінювання інвестиційних проектів із енергоощадження та енергоефективності, а також сучасні міжнародна та вітчизняна практики застосування методу економічного оцінювання ефективності інвестицій дають змогу дійти висновку про те, що наразі в Україні немає належної інструментарію та необхідного методологічного забезпечення оцінювання ефективності проектів (заходів) із енергоощадження та підвищення енергетичної ефективності. Таким чином, об'єктивно відсутня можливість точно прорахувати ефект від упровадження енергоощадних заходів. У зв'язку з цим у роботі розвинуто методологічні підходи до оцінювання ефективності енергоощадних заходів, окреслено основні завдання аналізу ефективності проектів, наведено критерії, що характеризують ефективність енергоощадних заходів. Визначено, що проект оцінюється або методом зіставлення капіталовкладень з одержуваним доходом, або шляхом зіставлення витрат за проектом з витратами з бази порівняння. Залежно від бази порівняння розрізняють такі оцінювання: абсолютної ефективності проекту; ефективності заміни техніки; ефективності під час порівняння проектів; ефективності додаткових витрат. Обґрунтовано, що ефективність енергоощадних заходів характеризується низкою критеріїв, які є основною інформаційною базою для прийняття обґрунтованого рішення про доцільність інвестицій у реалізацію проектів із енергоощадження та підвищення енергетичної ефективності та відображають співвідношення витрат на проведення заходів і результатів проекту в аспекті інтересів його учасників.

У п'ятому розділі **«Перспективи розвитку державно-приватного партнерства у сфері енергоефективності в державному та комунальному секторах національної економіки»** визначено основні напрями забезпечення політики енергозбереження та енергоефективності в державному секторі економіки, розкрито сучасні підходи до підвищення рівня енергоефективності підприємств комунальної та державної форм власності в межах державно-приватного партнерства, запропоновано реалізацію лізингового та концесійного механізму в мережі комунальних підприємств і підприємств державної форми власності.

Оцінювання ефективності реалізації енергоощадних заходів

Характеристика ефективності від реалізації ЕОЗ	Формула розрахунку	Примітки
<p><i>Енергетична ефективність</i> вказує на економію енергетичних ресурсів, отримувану внаслідок реалізації ЕОЗ і вимірювану в натуральних величинах (Гкал, кВт·год, м³)</p>	$E_{EP.HAT.B.} = C_{EP.L.} - C_{EP.POP.-1},$ <p>де $E_{EP.HAT.B.}$ – економія/перевитрата споживання енергетичних ресурсів; $C_{EP.L.}$ – споживання енергетичних ресурсів у поточному періоді; $C_{EP.POP.-1}$ – споживання енергетичних ресурсів у попередньому періоді</p>	<p>У звітному періоді енергетична ефективність розраховується як різниця між обсягом споживання енергетичного ресурсу в поточному періоді й обсягом споживання енергетичного ресурсу в попередньому періоді.</p> <p>Розрахунок проводиться за кожним видом енергетичного ресурсу.</p> <p>Енергетична ефективність технічних заходів розраховується на підставі технічних характеристик нового обладнання, зіставлення показників енергоспоживання «до» та «після» встановлення нового обладнання</p>
<p><i>Економічна ефективність</i> відображає економію, отримувану Замовником унаслідок реалізації ЕОЗ і вимірювану в грошовому еквіваленті (тис. грн)</p>	$E_{EP.GROSH.E.} = E_{EP.HAT.B.} \times \text{Тариф},$ <p>де $E_{EP.GROSH.E.}$ – економія у грошовому еквіваленті; Тариф – тариф на енергетичний ресурс</p>	<p>Економічна ефективність розраховується як добуток енергетичної ефективності й тарифу на енергетичний ресурс.</p> <p>Система вартісних показників дає змогу сформувати цілісне уявлення про прибутковість (рентабельність) ЕОЗ та підвищення енергетичної ефективності (економію в грошовому вираженні)</p>
<p><i>Соціальна ефективність</i> характеризує ефективність, що має соціальну спрямованість</p>	<p>Соціальна ефективність полягає насамперед у генеруванні енергоощадного типу мислення в споживача. Не менш важливим є підвищення кваліфікації працівників, відповідальних за енергоощадження. Ідеться також про застосування в енергоощадженні сучасних технологій, що вможливають поліпшення якості та надійності постачання споживачів ресурсами. Сумарний ефект від уживання заходів із пропагування та навчання фахівців, відповідальних за енергоощадження, на думку експертів-енергоаудиторів, може сягати 3 % від загальної кількості споживаних енергоресурсів.</p> <p>Соціальна ефективність уможливорює, із одного боку, формування нової культури споживання, підґрунтям якої є дбайливе природокористування, а з другого, – ефективне використання енергетичних ресурсів (свідомий вибір енергоощадних технологій)</p>	

Обґрунтовано, що досягти цілей сталого енергетичного розвитку можна шляхом реалізації енергоефективних заходів, які, окрім економії енергоресурсів, забезпечують економію коштів як з боку виробника, так і з боку кінцевого споживача. Реалізація завдання з «осучаснення» енергостандартів можлива за умови розвитку різних форм державно-приватного партнерства (ДПП), шляхом комбінування організаційних та регуляторних заходів та шляхом залучення кредитних коштів і приватних інвесторів. Запровадження енергостандартів вимагає і деяких змін, зокрема в структурі економіки та інженерній інфраструктурі; в інвестиційно-регуляторній політиці та правовому підґрунті; цінностей у структурі споживання та стереотипах поведінки кінцевих споживачів (промисловістю, громадянами та державними установами).

Теоретичний базис і емпіричні дослідження щодо реалізації ДПП не залишають сумнівів у тому, що в межах ДПП мають укладатися два основних типи державних (муніципальних) контрактів із підвищення енергоефективності: «Державний (муніципальний) контракт на енергозбереження» та «Державний (муніципальний) енергосервісний контракт».

Дослідження світового досвіду наявних моделей ДПП та його розвитку на теренах України дало змогу розвинути підходи до підвищення енергоефективності й ощадливого використання енергоресурсів у мережі комунальних підприємств і підприємств державної форми власності (КПтаПДерФВ) шляхом застосування лізингового механізму в межах ДПП. Обґрунтовано переваги лізингового механізму, які полягають у позабюджетному фінансуванні матеріально-технічної бази підприємства, упровадженні передових технологій, розвитку енергетичної інфраструктури; доступності форм довгострокового фінансування; підвищенні якості експлуатації інфраструктурних об'єктів; підвищенні рівня інституційної спроможності державних (муніципальних) органів та приватного сектору до впровадження державно-приватного партнерства. Наголошено, що, на відміну від класичної моделі лізингу, учасниками якої є лізингодавець і лізингоодержувач, лізинговий механізм у мережі комунальних підприємств та підприємств державної форми власності з урахуванням засад державно-приватного партнерства передбачає участь багатьох сторін, якими стають органи державної влади та місцевого самоврядування, що приймають рішення щодо реалізації проектів з енергоефективності відповідно до своїх повноважень та в межах своєї компетенції; інвестори-кредитори (наприклад, у випадку залучення банківського кредиту); продавці – постачальники об'єктів лізингу (машин, обладнання, транспортних засобів, іншого майна). Окреслено ключові функції органів влади та наведено механізм взаємовідносин учасників лізингової угоди (між лізингодавцем і лізингоодержувачем; між лізинговою компанією і продавцем; між органами влади, лізингоодержувачем та об'єктом енергозбереження; фінансовий механізм). За методологією SWOT-аналізу з урахуванням наявних інтересів держави та управлінського досвіду приватного бізнесу визначено сильні та слабкі сторони, можливості та загрози використання лізингового механізму.

На підставі проведеного дослідження обґрунтовано підхід до механізмів фінансування в галузі підвищення енергоефективності підприємства на засадах системної реалізації концесійних відносин. Це дало змогу сформулювати теоретичні та методологічні положення щодо запуску фінансового продукту у формі концесійної угоди для створення механізмів державно-приватного партнерства в галузі підвищення енергоефективності. На відміну від наявних розробок, формування комплексної моделі фінансового механізму забезпечення енергоефективності в частині кредитування під концесійні права передбачає забезпечення особливого податкового режиму й узгодження фінансових методів, інструментів і важелів на державному, регіональному та муніципальному рівнях. Розроблено дорожню карту реалізації концесійної моделі, що ґрунтується на забезпеченні системності та комплексності під час проведення заходів з енергозбереження. Презентована дорожня карта визначає пріоритети співробітництва та координації у сфері підвищення енергоефективності об'єктів КПтаПДерФВ на довгострокову перспективу; дає можливість окреслити загальний напрям розвитку концесійної моделі (від рівня формування політики до реалізації певних кроків) та забезпечує реальні зміни в структурі та обсягах споживання ПЕР та води в мережі КПтаПДерФВ, що робить її реальним багатоцільовим інструментом. Доведено, що в умовах сьогодення концесійний механізм відіграє значущу й самостійну роль у системі економічних відносин держави й приватного сектора.

Доведено, що упровадження лізингового та концесійного механізму спрямовано на розвиток грошово-кредитної політики (економічний механізм виконання енергетичної політики) шляхом залучення коштів суб'єктів господарювання до банківської системи, стимулювання використання кредитних ресурсів для реалізації проектів у сфері підвищення енергоефективності і забезпечення таким чином суспільного розвитку національної економіки.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

На підставі проведених досліджень обґрунтовано новий підхід до розв'язання такої актуальної проблеми, як формування енергоефективної моделі розвитку національної економіки в контексті сучасних вимог до парадигми розвитку національного господарства країни та глобалізації економічного розвитку. Усебічний розгляд указанного питання дає змогу сформулювати низку теоретичних і методологічних положень, що розширюють і поглиблюють розуміння природи енергоефективної моделі розвитку національної економіки, а також отримати конкретні результати реалізації пропонованих підходів.

1. Установлено, що наразі в країні спостерігаються рецесійні процеси: падіння ВВП, падіння товарообігу промислових підприємств малого та середнього підприємництва і високий рівень енергомісткості ВВП (перелічені фактори свідчать про тенденції розвитку національної економіки з погляду енерговикористання). Неспинне зростання тарифів на енергоносії, низька енергетична ефективність ЖКГ та бюджетної сфери, зниження фінансової стабільності свідчать про необхідність перейти до енергоефективного варіанта

розвитку в найближчій перспективі. В іншому разі економічне зростання стримуватиметься високими цінами та зниженням доступності енергетичних ресурсів. Із огляду на це поліпшення енергетичної ефективності економіки країни шляхом посилення вимог до відповідності євростандартам, зокрема до ефективного використання енергоресурсів та реалізації євроінтеграційних прагнень країни, сьогодні набуває особливої вагомості й затребуваності.

Доведено, що успіх реалізації політики енергозбереження в Україні залежить від ключових складників енергозбереження, а саме: розвитку інституціональних засад енергозбереження, удосконалення законодавчої бази у сфері енергозбереження з огляду на європейські норми та вимоги, формування світоглядного розуміння економічної, енергетичної та соціальної значущості енергозбереження, широкого залучення всіх соціальних груп до процесів реалізації політики енергозбереження.

2. Указано на той факт, що в сьогоднішніх тарифах на електроенергію зберігається перехресне субсидування, яке не тільки негативно позначається на конкурентоспроможності промислових споживачів, а й послаблює стимулювання для енергозбереження. Промислові споживачі, коштом яких відбувається субсидування, закладають свої витрати в собівартість виробленої продукції, що опосередковано впливає на рівень інфляції. Вище названі фактори актуалізують потребу у використанні додаткових важелів, які б стимулювали розвиток енергетичного ринку загалом і кожного його учасника зокрема.

Акцентовано на необхідності перейти до моделі RAB-регулювання, що полягає в установленні більш ефективної структури та поетапному приведенні тарифів у відповідність реальним витратам енергокомпаній. Висвітлено важливість упровадження регуляторного порівняльного аналізу як заходу, який дає змогу визначити еталонний рівень ефективності енергокомпанії за такими ключовими параметрами, як операційна й інвестиційна діяльність, і за такими факторами, як надійність (чинник енергетичної безпеки), витрати та втрати.

3. Розглянуто механізми стимулювального регулювання, спрямованого на ефективну координацію мережевих компаній і обмеження можливості встановлювати останніми надміру високих тарифів, а також на створення стимулів до зниження витрат за збереження прийнятної якості мережевих послуг. Здійснено SWOT-аналіз упровадження стимулювального регулювання. Наголошено на тому, що в разі використання методів стимулювального регулювання проводиться ув'язування певних фінансових стимулів із цільовими показниками ефективності компанії, які стосуються зниження витрат і підвищення якості надаваних послуг, що в підсумку сприяє інвестуванню в розвиток енергетичної інфраструктури національної економіки.

4. Проаналізовано показники домогосподарств за рівнем матеріального добробуту як фактора, що відображає стан соціально-економічного розвитку країни та забезпеченість населення необхідними для життя матеріальними та нематеріальними благами. Установлено, що внаслідок перманентного зростання тарифів і обмеженої платоспроможності населення на сучасному етапі економічного розвитку Україна перебуває на дуже низькому соціально-економічному рівні. З огляду на це питання захищеності споживачів під час

реформування енергетичної сфери країни набуває особливої актуальності та потребує відповідного інструментарію, який відповідає критеріям *aquis communautaire* щодо надання інформації, контрактних зобов'язань і якості енергетичних послуг на енергетичному ринку України.

Визначено, що в низці країн система підтримки споживачів із низьким рівнем доходу ґрунтується на застосуванні соціального тарифу, в інших – на реалізації програм підтримки (наприклад, у вигляді соціальної допомоги), що відзначаються загальним характером і не мають галузевої приналежності. Таким чином, важливим моментом у правилах соціального захисту є відсутність адміністративного втручання в природні механізми роботи енергетичного ринку.

5. Звернено увагу на той факт, що низка об'єктивних чинників актуалізують питання соціальної реструктуризації та модернізації менеджменту енергетичної інфраструктури (далі – ЕІ) шляхом інтеграції в корпоративну політику підприємств ЕІ соціальних стандартів, які відповідають вимогам цивілізованого світу, високим соціальним стандартам життя, сприяють розвитку діяльності компаній ЕІ та чинять позитивний суспільний вплив. Реалізація корпоративної соціальної відповідальності має здійснюватися за чотирма напрямками: 1) корпоративні стандарти управління; 2) співробітники; 3) суспільство; 4) довкілля, що, зі свого боку, засвідчує стратегічний підхід до соціальної відповідальності та її реалізації. Крім того, політика та стратегія соціальної відповідальності підприємств енергетичного сектору економіки мають бути тісно пов'язані зі стратегією соціально-економічного розвитку країни.

Запропоновано індикатори оцінювання узагальненого показника якості енергетичних послуг та схему формування відповідної системи відповідальності компаній енергетичної галузі за дотримання показників надійності та якості енергетичних послуг.

6. Поглиблено та розширено підходи до з'ясування соціально-економічної сутності базової дефініції «корпоративна соціальна відповідальність» як магістральної в діяльності підприємств енергетичної інфраструктури, що дає змогу установити уподобання кінцевих споживачів (суб'єктів господарювання та домогосподарств) та сформувати вимоги до політики розвитку енергетичної сфери на засадах транспарентності, екологічності, суверенітету та соціальної відповідальності. Зважаючи на те що підприємства енергетичної інфраструктури є частиною суспільства загалом та територіальної громади зокрема, на суспільні потреби вони мають реагувати системно, показуючи належний приклад, забезпечуючи верховенство права, виявляючи людяне та відповідальне ставлення як у межах їхньої компетенції, так і поза нею.

7. Дані досліджень закордонного досвіду ринкової організації та державного регулювання компаній енергетичної інфраструктури, методів зіставного аналізу (метод згортання даних, метод скоректованих найменших квадратів, стохастичний метод) переконливо доводять, що управління інноваційно-інвестиційною діяльністю компаній енергетичної інфраструктури доцільно здійснювати на засадах бенчмаркінгу. Таким чином, енергокомпанії отримують можливість упроваджувати кращі світові практики в сфері

управління, а також залучати ті методи роботи, що сприяють підвищенню ефективності бізнес-процесів до межі міжнародних компаній-аналогів із одночасним забезпеченням належного рівня якості послуг, надійності та безпечності експлуатації та технічного обслуговування мереж і обладнання.

Емпірично доведено, що результати використання бенчмаркінгу є не менш корисними й для держави, яка сьогодні фінансує розвиток енергетики (як шляхом безпосередніх вливань, так і опосередкованих – через тарифне регулювання) і зацікавлена в максимально ефективному витрачанні державних коштів.

8. Огляд економічного стану країни в контексті міжнародного досвіду функціонування сфери енергоефективності та вимог ISO-50001 уможливило формування нової концепції підвищення енергоефективної діяльності компаній електроенергетичної галузі шляхом уведення в дію Єдиної системи енергетичного менеджменту й інновацій, перевагою якої є функціонування на її базі системи управління інноваційною діяльністю; управління науково-дослідними і дослідно-конструкторськими роботами й енергетичним менеджментом за принципом системності та комплексності, що дасть можливість створювати індустріальні парки, залучати найпрогресивніші технології, розвивати енергетичну інфраструктуру (яка на сьогодні є неефективною і досить дорогою), створювати робочі місця, готувати кваліфіковані кадри, сприяючи таким чином розвитку галузевої науки, поліпшувати стан навколишнього середовища та забезпечити на цій підставі переведення національної економіки країни на якісно новий інноваційно-технологічний рівень розвитку.

9. Наочно продемонстровано системоутворювальну роль підприємств електроенергетичної галузі в розвитку ПЕК. Наголошено на тому, що їхня енергоефективна діяльність є визначальним фактором формування енергоефективної моделі економіки країни загалом і ПЕК зокрема. Окрему увагу приділено необхідності структурних перетворень в управлінні енергоефективністю підприємства відповідно до європейських норм. Мова йде про потребу в нових підходах до управління на засадах ощадного виробництва, стимулювання інноваційної діяльності в сфері енергозбереження, бенчмаркінгу енергоефективності.

10. З'ясовано, що забезпечення стандартизованих і уніфікованих норм та підходів до визначення складу показників енергетичної ефективності передбачає розроблення відповідної методичної бази з формалізованим методом і документальним обґрунтуванням оцінювання ефективності проектів, а також упровадження процедури організації вимірювань та верифікації досягнутої економії енергетичних ресурсів.

Процедура вимірювання та верифікації енергетичної ефективності – це обстеження об'єкта, вимірювання витрат енергетичних ресурсів, моніторинг незалежних змінних, здійснення розрахунків, зокрема обчислення значень цільових показників у сфері енергоощадження й підвищення енергетичної ефективності в порівнюваних умовах, а також обсягів зниження споживаних установою енергетичних ресурсів у порівнюваних умовах.

У контексті сказаного вище зроблено висновок про те, що створення вичерпної методичної бази уможливить розвиток ринку енергосервісних послуг, збільшення обсягу інвестицій у проекти енергоощадної галузі, підвищення енергетичної ефективності, професіональне зростання й реалізацію фахівців сфери енергоощадження й енергоефективності.

11. Наочно продемонстровано, що ефективність енергоощадних заходів має низку критеріїв, які становлять інформаційну базу для прийняття обґрунтованого рішення про доцільність інвестицій у реалізацію проектів із енергоощадження та підвищення енергетичної ефективності, відображають співвідношення витрат на проведення заходів і результат проекту в аспекті інтересів його учасників. Установлено, що обов'язковою умовою визначення досягнутого ефекту від реалізації енергоощадного заходу є оцінювання в натуральному та в грошовому вираженнях.

12. Доведено, що значних результатів у сфері реалізації завдання енергоефективності можна досягти за умови розвитку різних форм та моделей державно-приватного партнерства: лізинг, концесія, енергосервісна діяльність. Особливу увагу приділено аспектам, пов'язаним із успішним упровадженням практики енергосервісу в державний сектор економіки. Обґрунтовано доцільність впровадження професійного управління об'єктами нерухомості в бюджетний сектор економіки із залученням енергосервісу, що дасть змогу встановити економічні взаємини між власником об'єкта нерухомості, постачальником енергоресурсів, керівною організацією й енергосервісною компанією та чинитиме позитивний вплив на всіх згаданих учасників процесу.

13. Розглянуто напрями підвищення енергоефективності й ощадливого використання енергоресурсів у мережі комунальних підприємств і підприємств державної форми власності шляхом застосування лізингового механізму в межах державно-приватного партнерства. Докладно висвітлено переваги лізингового механізму, зокрема позабюджетне фінансування матеріально-технічної бази підприємства, упровадження передових технологій, розвиток енергетичної інфраструктури; доступність форм довгострокового фінансування; поліпшення якості експлуатації інфраструктурних об'єктів; підвищення рівня інституційної спроможності державних (муніципальних) органів та приватного сектору до впровадження державно-приватного партнерства. У цьому контексті став очевидним той факт, що, на відміну від класичної моделі лізингу, учасниками якої є лізингодавець і лізингоодержувач, лізинговий механізм у мережі комунальних підприємств та підприємств державної форми власності на засадах державно-приватного партнерства передбачає залучення багатьох співучасників: органів державної влади та місцевого самоврядування, що приймають рішення стосовно реалізації проектів із енергоефективності відповідно до наділених повноважень та в межах своєї компетенції; інвестори-кредитори (наприклад, у разі залучення банківського кредиту); продавці – постачальники об'єктів лізингу (машин, обладнання, транспортних засобів, іншого майна).

14. Дослідження розвитку багатоманітних форм і моделей державно-приватного партнерства в державному секторі національної економіки дало змогу розвинути підходи до механізмів фінансування в галузі підвищення

енергоефективності на засадах системної реалізації концесійних відносин. На цій підставі сформульовано теоретичні та методологічні засади запуску фінансового продукту, що має форму концесійної угоди й допомагає реалізовувати механізми державно-приватного партнерства в галузі підвищення енергоефективності. На відміну від інших розробок у цій сфері, запропоноване формування комплексної моделі фінансового механізму забезпечення енергоефективності в частині кредитування під концесійні права передбачає забезпечення особливого податкового режиму й узгодження фінансових методів, інструментів і важелів на державному, регіональному та муніципальному рівнях.

СПИСОК ОСНОВНИХ ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії, розділи в колективних монографіях

1. Самойленко І. О. Формування енергоефективної моделі розвитку національної економіки країни: теорія, методологія, практика / І. О. Самойленко : монографія. — Харків : ФОП А. М. Панов, 2018. — 396 с. (23,07 д.а.)

2. Самойленко І. О. Енергосервісний бізнес в контексті сталого енергетичного розвитку / І. О. Самойленко // Управління та адміністрування в національній економіці : кол. монограф. — ПолтНТУ : 2016. — С. 159–169. (особисто автором підр. 3.4) (0,75 д.а.)

3. Самойленко І. О. Енергосервісний контракт як чинник сталого енергетичного розвитку / І. О. Самойленко // Управління сталим розвитком в умовах глобальних викликів: методологія та практика : монографія / за заг. ред. проф. І. М. Писаревського ; Харків, нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. — Харків : Друкарня Мадрид, 2017. — 334 с. (особисто автором підр.1.3) (1,0 д.а.)

Монографії в зарубіжних виданнях

4. Самойленко І. Energy Service Activity in the Public Sector under Public-Private Partnership / I. Samoilenko , M. Gnatenko // Детермінанти інноваційного розвитку соціально економічних систем : [Монографія] / За заг. ред. д.е.н., проф. Храпкіної В. В. ; ВНЗ «Київський університет ринкових відносин». — Вінниця : ПП «ТД«Едельвейс і К», 2017. — 294 с. (особисто автором підр.2.2) (0,54 д.а.)

Особистий внесок: розроблено індикатори оцінювання узагальненого показника якості енергетичних послуг. (0,32 д.а.)

5. Самойленко І. О. Activity of electric power engineering enterprises on the basis of socially responsible marketing : [Монографія] / Illiashenko S. M., Strielkowski W. (eds.). Innovative management: theoretical, methodical, and applied grounds. 1st edition, Prague Institute for Qualification Enhancement. — Prague, ISBN 978-80-906210-1-5. — 296 p. (особисто автором підр.5.3) (0,54 д.а.)

Особистий внесок: розроблено практичні рекомендації щодо розвитку державно-приватного партнерства в бюджетній сфері за механізмом упровадження енергосервісу. (0,32 д.а.)

Статті в наукових фахових виданнях України

6. Самойленко І. О. Управління енергоефективністю в національній економіці країни: сутність, зміст, державне регулювання / І. О. Самойленко // Причорноморські економічні студії. – 2017. – Вип. 16. – С. 206–211. (0,46 д.а.)

7. Самойленко І. О. Управління інноваційно-інвестиційною діяльністю компаній енергетичної галузі: методологічний підхід до бенчмаркінгу / І. О. Самойленко // [Електронний ресурс] Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Економіка. – 2017. – № 3 (6). – Режим доступу до журналу: <http://am.eor.by>(0,55 д.а.)

8. Самойленко І. О. Сучасні підходи щодо підвищення рівня енергоефективності підприємств комунальної та державної форми власності в рамках державно-приватного партнерства [Електронний ресурс] / І. О. Самойленко, М. С. Колесник // Адаптивне управління: теорія і практика. – Серія Економіка. – 2018. – № 4 (8). – Режим доступу до журналу: <http://am.eor.by> (0,46 д.а.)

Особистий внесок: розроблено практичні рекомендації щодо підвищення енергоефективності в мережі комунальних підприємств та підприємств державної форми власності за лізинговим механізмом. (0,32 д.а.)

Статті у виданнях, які входять до наукометричних баз даних

9. Самойленко І. О. Особливості формування національного й регіонального ринку електроенергії / І. О. Самойленко // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту ЧТЕІ КНТЕУ. – 2013. – Вип. 2 (50). – С. 114–118. (0,50 д.а.)

10. Самойленко І. О. Управління ринком електроенергії в контексті енергетичної безпеки країни / І. О. Самойленко // «Економічний дискурс»: міжнародний зб. наук. пр. – Тернопіль, 2015. – Вип. 4. – С. 80–87. (0,31 д.а.)

11. Самойленко І. О. Електроенергетичний ринок України в системі регіонального управління / І. О. Самойленко, Г. Ю. Штерн // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Серія «Економічні науки». – Херсон, 2015. – Вип. 11/2015 (ч. 5). – С. 24–27. (0,50 д.а.)

Особистий внесок: розглянуто напрями розвитку нормативно-правового забезпечення у сфері ринкових відносин в електроенергетиці з урахуванням вимог євроінтеграції України. (0,35 д.а.)

12. Самойленко І. О. Енергосервісний контракт як форма розвитку державно-приватного партнерства / І. О. Самойленко // Економічний дискурс : міжнародний науковий журнал / ГО «Науковий клуб «СОФУС», Львівський торговельно-економічний університет, Подільський державний аграрно-технічний університет. – Тернопіль, 2016. – Вип. 2. – С. 54–63. (0,62 д.а.)

13. Самойленко І. О. Інституціональні основи енергосервісного контракту: оцінка та напрями вдосконалення / О. В. Комеліна, І. О. Самойленко // Економіка і регіон. – ПолтНТУ, 2016. – Вип. 4(59). – С. 68–78. (0,89 д.а.)

Особистий внесок: визначено базові принципи механізму енергосервісного контракту та умови для розвитку енергосервісу в Україні. (0,53 д.а.)

14. Самойленко І. Business in the system of providing of energy security of Ukraine / О. Komelina, I. Samoilenko // Економіка і регіон. – ПолтНТУ, 2016. – Вип 3(58). – С. 68–72. (0,41 д.а.)

Особистий внесок: розкрито механізм діяльності енергосервісного бізнесу та визначено роль влади в розвитку системи енергосервісних компаній. (0,21 д.а.)

15. Самойленко І. Research on energy efficiency factors: instrumental control and verification / I. Samoilenko, M. Gnatenko // Технологічний аудит та резерви виробництва. – 2017. – № 2/4 (34). – С. 20–24. (0, 67 д.а.)

Особистий внесок: визначено базові принципи та цілі вимірювання і верифікації енергетичної ефективності та сформовано підґрунтя методологічної бази інструментального контролю та верифікації. (0,4 д.а.)

16. Самойленко І. О. Енергосервісний бізнес у контексті сталого енергетичного розвитку України / О. В. Комеліна, І. О. Самойленко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – УІД СумДУ, 2017. – Вип 2. – С. 306–315. (0,71 д.а.)

Особистий внесок: (0,42 д.а.) узагальнено та систематизовано форми і типи контрактів з надання енергосервісних послуг, які застосовуються у світовій практиці і які можуть бути використані для впровадження проектів з енергоефективності на теренах України.

17. Самойленко І. О. Соціально-відповідальний маркетинг у діяльності підприємств енергетичної інфраструктури / І. О. Самойленко // Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації : міжнародний науковий журнал / ГО «Науковий клуб «СОФУС», Тернопільський національний економічний університет ; Подільський державний аграрно-технічний університет. – Тернопіль, 2017. – Вип. 2. – С. 58–66. (0,31 д.а.)

18. Самойленко І. О. Енергетичний менеджмент у сфері енергоефективності паливно-енергетичного комплексу / І. О. Самойленко // Вісник Одеського національного університету. – Економіка. – Том 22. – Вип. 5(58). 2017. – С. 192–197. (0,44 д.а.)

19. Самойленко І. О. Особливості застосування концесійного механізму в мережі комунальних підприємств та підприємств державної форми власності: державний та регіональний вимір / О. Б. Жихор, І. О. Самойленко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». – 2017. – Вип. 15. – Ч. 1. – С. 177–181. (0,55 д.а.)

Особистий внесок: розроблено практичні рекомендації щодо механізмів фінансування в галузі підвищення енергоефективності на засадах системної реалізації концесійних відносин. (0,33 д.а.)

20. Самойленко І. О. Напрями забезпечення політики енергозбереження та енергоефективності підприємств державної форми власності [Електронний ресурс] / І. О. Самойленко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2018. – № 21. (0,62 д.а.)

21. Самойленко І. О. Оцінка ефективності енергоощадних заходів підприємства: методологічний підхід [Електронний ресурс] / І. О. Самойленко // Економіка та суспільство. – 2018. – № 14. (0,50 д.а.)

22. Самойленко І. О. Економіко-організаційні методи регулювання енергетичної сфери України / І. О. Самойленко // Економічний дискурс: міжнародний науковий журнал / ГО «Науковий клуб «СОФУС», Львівський торговельно-економічний університет, Подільський державний аграрно-технічний університет. – Тернопіль, 2018. – Вип. 1. – С. 33–41. (0,51 д.а.)

23. Самойленко І. О. Соціальний захист прав споживачів в умовах реформування ринку електроенергії [Електронний ресурс] / І. О. Самойленко // Економіка та суспільство. – 2018. – № 15. (0,53 д.а.)

24. Самойленко І. О. Захист соціально вразливих споживачів в умовах реформування ринку електроенергії [Електронний ресурс] / І. О. Самойленко // Інфраструктура ринку. – 2018. – № 18. (0,53 д.а.)

25. Самойленко І. О. Сучасні інноваційно-інвестиційні механізми розвитку енергетичного ринку України / І. О. Самойленко // Економічний дискурс : міжнародний науковий журнал / ГО «Науковий клуб «СОФУС», Львівський торговельно-економічний університет ; Подільський державний аграрно-технічний університет. – Тернопіль, 2018. – Вип. 2. – С. 54–63. (0,60 д.а.)

26. Самойленко І. О. Соціальні аспекти розвитку національної енергетичної сфери країни / І. О. Самойленко // Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації : міжнародний науковий журнал / ГО «Науковий клуб «СОФУС», Тернопільський національний економічний університет ; Подільський державний аграрно-технічний університет. – Тернопіль, 2018. – Вип. 1/2. – С. 70–76. (0,47 д.а.)

Матеріали конференцій

27. Самойленко І. О. Щодо збалансування інтересів держави, територіальних громад і суб'єктів ринку електроенергії / І. О. Самойленко // Менеджмент міського та регіонального розвитку : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 28–29 березня. – Харків : ХНАМГ, 2013. – С. 187–188. (0,15 д.а.)

28. Самойленко І. О. Якість менеджменту як фактор постеконімічної системи цінностей // Інтеграційна система освіти, науки і виробництва в сучасному інформаційному просторі : зб. матер. міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. 29–30 квітня, 2014 р. – Тернопіль : Крок, 2014. – С. 246–248. (0,15 д.а.)

29. Самойленко І. О. Ринок електроенергії як фактор енергетичної безпеки національної економіки / І. О. Самойленко // Розвиток нової економічної системи на світовому, державному та регіональному рівнях : зб. тез наук. робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 30–31 січня 2015 р. / ГО «Львівська економічна фундація» : у 2-х ч. – Львів : ЛЕФ, 2015. – Ч. 1. – С. 60–62. (0,17 д.а.)

30. Самойленко І. О. Шляхи нормативно-правового регулювання у сфері електроенергетики / І. О. Самойленко // Проблеми та перспективи розвитку державно-приватного партнерства у галузі житлово-комунального господарства :

матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Харків, 1–28 лютого 2015 р. ; Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. – С. 19–20. (0,18 д.а.)

31. Самойленко І. О. Інноваційно-інвестиційні механізми розвитку енергетичного сектора / І. О. Самойленко // Сучасні інноваційно-інвестиційні механізми розвитку національної економіки : матер. IV Міжнародної наук.-практ. Інтернет-конф., м. Полтава, 26 жовтня 2017 р. – Ч. 1. – Полтава : ФОП Пусан А.Ф., 2017. – С. 26–28. (0,21 д.а.)

32. Самойленко І. О. Соціальні аспекти в умовах лібералізації ринку електроенергії / І. О. Самойленко // Інновації в управлінні соціально-економічним розвитком : матер. I Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., присвяченої 95-річчю Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова. (0,21 д.а.)

33. Самойленко І. О. Енергосервісна діяльність в рамках державно-приватного партнерства // Публічне управління у забезпеченні сталого розвитку країни : зб. тез наук.-практ. конф. за міжнародною участю (в межах Третьої щорічної науково-освітньої виставки «Публічне управління XXI», приуроченої до Всесвітнього дня науки), 24 листопада 2016 р. (0,21 д.а.)

34. Самойленко І. О. Державно-приватне партнерство у сфері енергоефективності / І. О. Самойленко // Розвиток економіки та менеджменту в умовах інтеграційних процесів : зб. тез наук. робіт учасників Міжнар. наук.-практ. конф. для студентів, аспірантів та молодих учених, м. Київ, 29–30 квітня 2016 р. – Київ : Аналітичний центр «Нова Економіка», 2016. – С. 36–38. (0,21 д.а.)

35. Самойленко І. О. Енергосервісний контракт – ефективний інструмент для покращення енергоефективності / І. О. Самойленко // Перспективи розвитку національної економіки : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 12–13 лютого 2016 р. ; Східноукраїнський інститут економіки та управління : у 2-х ч. – Запоріжжя : ГО «СІЕУ», 2016. – Ч. 1. – С. 106–109. (0,21 д.а.)

36. Самойленко І. О. Економічні методи управління в електроенергетиці / І. О. Самойленко // Показники та фактори конкурентоспроможності національної економіки : матер. Міжнародної наук.-практ. конф., м. Дніпропетровськ, 2–3 жовтня 2015 р. – Дніпропетровськ : НО «Перспектива», 2015. – С. 88–90. (0,21 д.а.)

37. Самойленко І. О. Розвиток енергосервісного бізнесу як невід’ємна складова енергетичної безпеки країни / І. О. Самойленко // Актуальні питання економічних наук : зб. матеріалів VIII Міжнародної наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 9-10 жовтня 2015 р. / Східноукраїнський інститут економіки та управління : у 2-х ч. – Запоріжжя : ГО «СІЕУ», 2015. – Ч. 1. – С. 46–48. (0,21 д.а.)

38. Самойленко І. О. Ринок енергетичних послуг як фактор сталого енергетичного розвитку / І. О. Самойленко // Сталий розвиток в умовах глобальних викликів : матеріали Всеукраїн. наук.-практ. інтернет конф., м. Харків 7–8 квітня 2017 р. (0,21 д.а.)

39. Самойленко І. О. Професіональне зростання у галузі енергоощадження й енергоефективності / І. О. Самойленко // Сталий розвиток в умовах глобальних викликів : матер. Всеукраїн. наук.-практ. інтернет конф., м. Харків 7–8 квітня 2017 р. (0,21 д.а.)

АНОТАЦІЯ

Самойленко І. О. Теоретико-методологічні засади формування енергоефективної моделі розвитку національної економіки. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2018.

У роботі обґрунтовано теоретико-методологічні засади формування енергоефективної моделі розвитку національної економіки країни. Поглиблено чинні підходи до державного управління та регулювання енергоефективності й енергозбереження в господарстві країни з погляду євроінтеграційних процесів і відповідності європейським стандартам в аспекті ефективного використання енергоресурсів. Здійснено SWOT-аналіз упровадження стимулювального регулювання. Проаналізовано показники домогосподарств за рівнем матеріального добробуту. Запропоновано напрями вдосконалення методів і способів підтримки споживачів на енергетичному ринку України. Поглиблено підходи до визначення категорії вразливий споживач. Розширено підходи до тлумачення соціально-економічної сутності дефініції «корпоративна соціальна відповідальність». Розроблено індикатори оцінювання узагальненого показника якості енергетичних послуг та схему формування відповідної системи відповідальності компанії за дотримання показників надійності та якості енергетичних послуг. Досліджено методологічний підхід до впровадження бенчмаркінгу в інноваційно-інвестиційну діяльність компаній енергетичної інфраструктури. Розвинуто підходи до введення в дію Єдиної системи енергетичного менеджменту й інновацій. Запропоновано перетворення в управлінні енергоефективністю підприємств енергетичної інфраструктури здійснювати на засадах «ощадного» виробництва та бенчмаркінгу енергоефективності. Проведено дослідження підходів до енергоощадження на підставі застосування енергосервісного контракту. Розвинуто підходи до розроблення методологічної бази за методами вимірювання та верифікації енергетичної ефективності. Наведено алгоритм оцінювання енергоощадних заходів. Запропоновано укладання двох основних типів державних (муніципальних) контрактів з підвищення енергоефективності. Проведено компаративне дослідження реалізації лізингового та концесійного механізму в мережі комунальних підприємств і підприємств державної форми власності. Розроблено дорожню карту концесійного механізму.

Ключові слова: енергоефективність, тарифне регулювання, соціальний захист, бенчмаркінг, єдина система енергетичного менеджменту й інновацій, енергетичні послуги, енергосервісний бізнес, державно-приватне партнерство.

АННОТАЦІЯ

Самойленко И. А. Теоретико-методологические основы формирования энергоэффективной модели развития национальной экономики. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени доктора экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Классический приватный университет, Запорожье, 2018.

В работе обоснованы теоретико-методологические основы формирования энергоэффективной модели развития национальной экономики страны. Углублены существующие подходы к государственному управлению и регулированию энергоэффективности и энергосбережения в хозяйстве страны с точки зрения евроинтеграционных процессов и соответствия европейским стандартам в аспекте эффективного использования энергоресурсов. Обоснована целесообразность рассмотрения энергоэффективности как инновационного ресурса развития национальной экономики, плацдарма для улучшения общественного блага.

Обстоятельный анализ существующего тарифного состояния на энергетическом рынке страны позволил развить подходы к тарифному регулированию энергетических компаний на основе модели RAB-регулирования. Исследование существующих теоретико-методических подходов к определению модели RAB-регулирования позволило определить эту модель как механизм, который способствует улучшению качества энергетических услуг, повышает устойчивость и надёжность энергоснабжения, укрепляет безопасность энергетической инфраструктуры и обеспечивает необходимый объём услуг при содержании тарифа на приемлемом уровне. Осуществлен SWOT-анализ внедрения стимулирующего регулирования. Проанализированы показатели домохозяйств по уровню материального благосостояния как фактора, который отражает состояние социально-экономического развития страны и обеспеченность населения необходимыми для жизни материальными и нематериальными благами. Предложены направления по совершенствованию методов и способов поддержки потребителей на энергетическом рынке Украины через работу независимого органа по вопросам потребителей в энергетике, через создание энергетической платформы для обмена информацией и обсуждения острых вопросов и проведения мониторинга. С учётом мирового опыта углублены подходы к определению категории «уязвимый потребитель» как фактора эффективного реформирования энергетической сферы страны по стандартам и нормам европейского законодательства. Расширены подходы к толкованию социально-экономической сущности дефиниции «корпоративная социальная ответственность». Разработаны индикаторы оценки обобщенного показателя качества энергетических услуг, схема формирования соответствующей системы ответственности компании за соблюдение показателей надёжности и качества энергетических услуг как составляющих индекса устойчивости энергетической ситуации. Предложен методологический подход по внедрению бенчмаркинга в инновационно-инвестиционную деятельность компаний энергетической инфраструктуры.

Особое внимание в работе уделено определению главных составляющих управления энергоэффективностью предприятий энергетической инфраструктуры в рамках Единой системы энергетического менеджмента и инноваций (ЕСЕнМийИ), «бережливому» производству, бенчмаркингу энергоэффективности. Определены процессы, отражающие ключевые аспекты ЕСЕнМийИ. Проведено исследование подходов к энергосбережению на основе применения энергосервисного контракта. Эмпирическим путем доказано, что развитие энергосервисного бизнеса на основе энергосервисного контракта позволяет выйти на качественно новый уровень экономии энергоресурсов за счёт модернизации коммунального и жилищного сектора и теплосетей; уменьшения потребления газа, выступает залогом уменьшения энергетической зависимости в общенациональной экономике страны.

Представлена процедура оценки эффективности от реализации энергосберегающих мероприятий. Определены факторы и показатели, которые влияют на результат реализации энергосберегающих мероприятий. Развита методика к разработке методологической базы по методам измерения и верификации энергетической эффективности. Установлен оптимальный методологический подход к оценке эффективности проектов по энергосбережению и повышению энергетической эффективности. Приведен алгоритм оценки энергосберегающих мероприятий, определены задачи анализа эффективности проекта. Определены направления развития государственно-частного партнерства в государственном секторе экономики. Предложено заключение двух основных типов государственных (муниципальных) контрактов по повышению энергоэффективности. Проведено компаративное исследование реализации лизингового и концессионного механизма в сети коммунальных предприятий и предприятий государственной формы собственности. Разработана дорожная карта концессионного механизма. Доказано, что внедрение лизингового и концессионного механизмов направлено на развитие денежно-кредитной политики путём привлечения средств субъектов хозяйствования к банковской системе, стимулирования использования кредитных ресурсов для реализации проектов в области повышения энергоэффективности.

Ключевые слова: энергоэффективность, тарифное регулирование, социальная защита, бенчмаркинг, единая система энергетического менеджмента и инноваций, энергетические услуги, энергосервисный бизнес, государственно-частное партнерство.

SUMMARY

Inna Samoilenko. Theoretical and methodological principles of development of the national economy energy-effective model formation. – On the rights of the manuscript.

Doctoral Thesis of Economics Degree by the specialty 08.00.03 – Economics and National Economy Management. – Classic Private University, Zaporizhzhia, 2018.

Theoretical and methodological principles of development of the national economy energy-effective model formation of the country are substantiated. Deepened effective approaches to public administration and energy efficiency and energy saving in

the economy of the country in terms of European integration processes and compliance with European standards in the aspect of efficient use of energy resources. The SWOT analysis of the implementation of stimulatory regulation is carried out. The indicators of households are analyzed on the level of material well-being. Ways of improving the methods and ways supporting customers in the energy market of Ukraine. Approaches to determining the category of vulnerable customers. The approaches to the interpretation of the social and economic essence of the definition of "corporate social responsibility". The indicators of the general quality indicator of energy services assessment and the scheme of formation of the corresponding system of the company responsibility for observance of reliability indicators and quality of energy services. The methodological approaches to management of innovative and investment activity of energy infrastructure companies based on benchmarking. The approaches are developed to increasing the energy efficiency of the power industry companies by introducing the Unified Energy Management and Innovations System. The proposed transformation in the energy efficiency management of energy infrastructure enterprises is carried out based on "saving" production and benchmarking of energy effectiveness. The research on energy saving approaches based on the application of the energy service contract is conducted. The work has developed approaches to developing a methodological framework for measuring and verifying energy efficiency. The algorithm of estimation of energy saving measures is given. It is proposed to conclude two main types of state (municipal) energy efficiency contracts. A comparative study was carried out on the implementation of the leasing and concession mechanism in the network of communal enterprises and state-owned enterprises. The roadmap of the concession mechanism was developed.

Key words: energy effectiveness, tariff regulation, social protection, benchmarking, a single system of energy management and innovation, energy services, energy service business, public-private partnership.

САМОЙЛЕНКО ІННА ОЛЕКСАНДРІВНА

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ЕКОНОМІКИ**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

доктора економічних наук

Підписано до друку 21.11.2018.

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Цифровий друк. Гарнітура Times.
Умовн.-друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9. Наклад 150 пр. Зам. № 50–18АБ.

Видавець та виготовлювач
Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК, № 3321 від 25.11.2008 р.